

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2011

MARTIN BRUNOVSKÝ

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Martin Brunovský

**PRÁVNÍ POMOC ZNEVÝHODNĚNÝM OSOBÁM
V ČESKO-SLOVENSKO-NĚMECKÉM SROVNÁNÍ**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: **Doc. JUDr. Alena Macková, Ph. D.**

Katedra: **Katedra občanského práva**

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): **červen 2011**

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 17. června 2011

.....
Martin Brunovský

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucí této diplomové práce paní Doc. JUDr. Aleně Mackové, Ph. D. za inspirativní výuku civilního práva procesního a za důvěru, kterou ve mne vložila při udělení souhlasu s individuálním tématem práce, jakož i za cenné rady při jeho zpracování.

Děkuji svým blízkým za nepostradatelnou pomoc a všestrannou podporu v průběhu mého studia.

V Praze dne 17. června 2011

Martin Brunovský

MOTTO

*Juristarum Dux gloriosae,
Complementum Justitiae,
Ornamentum Jurisprudentiae,
Divinarum atque humanarum rerum notitia praedite,
Justi atque injusti scientia perite,
Divini atque humani Juris consulte,
Orator facundissime,
Arbiter aequissime,
Judex justissime,
Ex aequo et virtute lucidissime,
In utroque Juris et virtutis foro versatissime,
Sacro-Sanctae Justitiae Sacerdos sancte,
Utriusque Juris Doctor subtilissime,
Sacrorum Canonum Splendor,
Advocate Pauperum,
Patrone Viduarum,
Curator ad lites Pupillorum,
Causidice Suppressorum,
Umbraculum Afflictorum,
Palma Jurisperitorum,
Speculum Advocatorum,
Exemplar Judicum,
Curiarum fulcrum,
Justorum Symbolum,
Bonorum omnium Lampas et Asylum,
Divini Consistorii Notarie accuratissime,
Nationis Christianae procurator fidelissime,
Juris et aequitatis Professor clarissime,
Facultatis Juridicae caelestis Decane,
Piarum Foundationum Superintendens Divine,
Virtutum omnium Universitatis Cancellarie,
Justorum Tribunalium Rector Magnifice,
Ora pro nobis.*

---

*Modlitba ke sv. Ivovi z Kermartinu, 1712
/Převzato z STRECK, Michael; RIECK, Annette. St. Ivo (1247-1303):
Schutzpatron der Richter und Anwälte. 1. vyd. Köln: Verlag Dr. Otto
Schmidt KG, 2007./*

Obsah

I. Úvod	2
II. Obecné výklady.....	4
1. Pohled do historie	4
2. Teoretické základy právní pomoci poskytované osobám v nevýhodě	8
2.1 <i>Pojem právní pomoci poskytované osobám v nevýhodě.....</i>	<i>8</i>
2.2 <i>Ospravedlnění právní pomoci osobám v nevýhodě optikou právní filosofie .....</i>	<i>9</i>
2.3 <i>Právní pomoc znevýhodněným osobám v evropských systémech ochrany lidských práv.....</i>	<i>10</i>
2.4 <i>Adresáti právní pomoci poskytované znevýhodněným osobám.....</i>	<i>21</i>
2.5 <i>Modely právní pomoci poskytované osobám v nevýhodě .....</i>	<i>23</i>
III. Platná úprava právní pomoci znevýhodněným osobám	28
1. Česká republika	28
1.1 <i>Právní pomoc znevýhodněným osobám v mezinárodním styku.....</i>	<i>28</i>
1.2 <i>Ústavní základy práva na právní pomoc.....</i>	<i>33</i>
1.3 <i>Systém právní pomoci poskytované osobám v nevýhodě .....</i>	<i>35</i>
1.4 <i>Právní pomoc znevýhodněným v soudním řízení – instituty osvobození od soudních poplatků, rozhodování o nákladech řízení a ustanovení zástupce soudem .....</i>	<i>36</i>
1.5 <i>Česká advokacie a právní pomoc znevýhodněným osobám - určení advokáta Českou advokátní komorou a právní pomoc pro bono publico.....</i>	<i>41</i>
1.6 <i>Znevýhodněné osoby a právní poradenství .....</i>	<i>45</i>
2. Slovenská republika.....	48
2.1 <i>Obecná charakteristika systému právní pomoci znevýhodněným.....</i>	<i>48</i>
2.2 <i>Osvobození od soudních poplatků, ustanovení zástupce soudem a nabídnutí advokáta Slovenskou advokátskou komorou .....</i>	<i>48</i>
2.3 <i>Poskytování právní pomoci znevýhodněným podle nové právní úpravy .....</i>	<i>49</i>
3. Spolková republika Německo.....	53
3.1 <i>Princip rovnosti a právo na spravedlivý proces.....</i>	<i>53</i>
3.2 <i>Právní pomoc znevýhodněným mimo soudní řízení (Beratungshilfe).....</i>	<i>54</i>
3.3 <i>Právní pomoc znevýhodněným v rámci soudního řízení (Prozesskostenhilfe) ...</i>	<i>56</i>
IV. Právní pomoc znevýhodněným osobám v České republice de lege ferenda.....	60
V. Závěr	63

I. Úvod

Právní řád představuje mimořádně komplexní a složitý organismus, skládající se z nesčetného množství právních norem. Každý z nás vstupuje denně do právních vztahů, z nichž plynou různorodá oprávnění i povinnosti. Stěží dnes najdeme lidskou činnost, která by nebyla aspoň rámcově upravena právem. Právo má expertní povahu. Vládne vlastními institucemi, specifickým jazykem a pojmy, jejichž význam samo definuje, mnohokrát velmi odlišně od jejich „laického“ pojmání. Můžeme se dokonce setkat s případy nejednotného výkladu pojmů napříč právními odvětvími. Není tedy jednoduché vyznat se v právu. Není to jednoduché pro samotné odborníky, pro lidi, kteří si jurisprudenci zvolili za svůj životní cíl, natož pak pro osoby s běžným právním povědomím.

Uvedenou situaci nijak neulehčuje ani zákonodárce, když svými mnohdy chaotickými zásahy do právního řádu, častými (i nepřímými) novelizacemi právních předpisů, notoricky známými „novelami novel“, „negacemi negací“, „výjimkami z výjimek“ či jinými prohřešky proti zásadám legislativní techniky činí právo ještě více nepřehledným.

V průběhu své odborné praxe u Okresního soudu v Rimavské Sobotě v roce 2006 jsem se setkal s případem vystupování účastníka řízení bez právního zastoupení. V občanskoprávním sporu o náhradu škody se žalovaný mohl úspěšně bránit námitkou promlčení. Jako osoba práva neznalá ovšem tuto eventualitu nezhodnotil, což vedlo mj. k nákladnému znaleckému dokazování a ve výsledku k neúspěchu ve sporu. I tento případ potvrzuje skutečnost, že řízení před soudem nebo jiným orgánem je postupem, který klade na účastníky značné nároky. Procesní právo je právem formálním, proto zde bude na správném a včasném jednání subjektů záležet ve větší míře než v oblasti práva hmotného. Vždyť nedodržení předpokládané formy procesního úkonu nebo zmeškání lhůty může být postiženo ztrátou pře¹.

Je tedy zřejmé, že ve společnosti vzniká značná poptávka po právní pomoci. Využívání služeb subjektů, které jsou k poskytování právní pomoci oprávněny, je spojeno – ostatně jako využívání jiných služeb – s vynaložením určitých nákladů. Právě

---

¹ Viz WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 5. vyd. Praha: Linde, 2008. s. 85.

tato skutečnost může ovšem pro skupiny obyvatelstva, jež se vyznačují některou formou znevýhodnění, představovat nepřekonatelnou překážku na cestě za uplatněním jejich subjektivních práv, na cestě za dosažením spravedlnosti. Právní stát by měl dbát, aby právní pomoc byla dostupná co možná nejširšímu okruhu subjektů. Ekonomická a jiná nerovnost je pro společnost přirozená, neměla by však mít důsledky ve sféře právní ochrany. Způsob, jakým stát tuto nerovnost překonává, jak podává osobám v nevýhodě pomocnou ruku, aby se o ochranu svých práv a svobod mohly navzdory svému hendikepu pokusit, je středobodem zájmu této diplomové práce.

Na následujících stránkách budou čtenáři postupně nabídnuta témata, která s problematikou právní pomoci poskytované osobám v znevýhodněném postavení úzce souvisejí. Na začátku bude stručně naznačen historický vývoj tohoto institutu a vysvětlena jeho teoretická východiska. Další části práce budou věnovány popisu situace v České republice, Slovenské republice a Spolkové republice Německo. Na tomto místě bych rád upozornil na mnohost subjektů, které znevýhodněným osobám s jejich problémy v právních věcech mohou pomoci. O těchto subjektech bude alespoň příkladmo pojednáno v rámci oddílu zabývající se situací v České republice; v dalších částech bude pozornost soustředěna toliko na dominantní součásti systému právní pomoci poskytované osobám v nevýhodě.

Na závěr pak bude zařazena část o možných změnách v této oblasti, o alternativách právní úpravy *de lege ferenda*. Vždyť také díky bohaté diskusi posledních let k otázce, jak by měl být institut právní pomoci osobám v nevýhodě v České republice upraven, je toto téma tak přitažlivé.

Seznámíme-li se blíže s předmětem našeho zájmu, zjistíme, že zde vyvstává nemálo otázek. Není mým cílem – a v rozsahu diplomové práce to ani není možné – najít odpovědi na všechny z nich. Pokusím se tedy objasnit alespoň základní principy poskytování právní pomoci osobám v nevýhodě, podat zprávu o subjektech, na které se takové osoby mohou v případě potřeby obrátit, a na základě srovnání právních úprav tří států poukázat na různé přístupy a řešení dané problematiky.

Diplomová práce vychází ze stavu právní úpravy platné ke dni 1. dubna 2011.

II. Obecné výklady

1. Pohled do historie

Již starověké společnosti se vyznačovaly sociální a ekonomickou stratifikací, spojenou s majetkovou nerovností svých členů. Nedostatek prostředků a jiná znevýhodnění znamenaly stížený přístup některých skupin obyvatelstva k právní pomoci.

V antickém Římě byla v období monopolu pontifiků veškerá právní pomoc bezplatná. Tato tradice přetrvala i po jeho oslabení na přelomu IV. a III. století p. n. l., kdy se poskytování právních služeb stalo doménou širších kruhů veřejnosti, ačkoliv si kněží i v následujících stoletích udrželi velký faktický vliv. Bezplatnost právní pomoci v éře římské republiky měla za následek, že se právu věnovali především potomci bohatých senátorských rodů, kteří si poskytováním právního poradenství získávali popularitu. Podpora římských občanů měla totiž rozhodující význam pro jejich další kariérní postup, pro výkon jiného veřejného úřadu. Právo tak bylo jen jakousi nevyhnutelnou vedlejší činností politiků.

„Republiková tradice bezplatného poskytování právních služeb měla směřovat zejména k obecné dostupnosti obhajoby práv římských občanů před soudem. Právo na soudní ochranu bylo stejně jako dnes pokládáno za jedno z nezadatelných práv, a proto za ni právníkům nepříšlušela odměna.“² Praxe se však od této tradice začala postupně odchylovat. Udělování právních porad (okruh označován v klasické triádě právnických činností jako *respondere*) zůstávalo nadále bezplatné, zatímco u zastupování před soudem (*agere*) se projevil zájem účastníků řízení vyhledávat kvalitní a vlivné obhájce, s čímž souvisela potřeba adekvátně je odměnit. Zpoplatňování právní asistence se kladly různé překážky³, nicméně v období císařství dochází konečně k profesionalizaci právního stavu a také k oficiálnímu uznání práva obhájců na přiměřenou odměnu (*honorarium*).

---

² BĚLOVSKÝ, Petr. *Advokacie a jurisprudence ve starověkém Římě*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. s. 38.

³ Jako příklad můžeme uvést zákon *Lex Cincia tribuna Marca Cincia Alimenta* z r. 204 p. n. l., jenž umožnil odměnit právníka formou daru do jisté hodnoty. Zároveň však určil formy právní pomoci, u kterých se odměna zakazovala. Na začátku císařství byla v *Lex Iulia iudiciorum privatorum* za porušení zákazu obdarování stanovena i sankce (vrácení čtyřnásobku darované sumy).

Římský civilní proces ovšem znal i instituci, které mohli využít slabší jedinci k ochraně svých práv v řízení před soudem. Jednalo se o skupinu právníků (v širokém slova smyslu), kteří se nazývali patroni. Patronus byl z důvodu svého (vyššího) společenského postavení povolán k zastupování slabé strany. Činil tak na základě tzv. patronátního vztahu, z něhož patronovi, jakož i propuštěnci či klientovi vyplývala vzájemná práva a povinnosti. Patronus byl tedy zavázán v případě potřeby vystoupit v soudní při ve prospěch libertina nebo klienta. Nejednalo se většinou o zásahy odborného charakteru, neboť patronus nebyl typicky vzdělán v právu; spíše zavázily jeho řečnické schopnosti.⁴ Smyslem patronovy pomoci tak byla zejména veřejná podpora zastoupeného a projev důvěry učiněný před soudci.⁵

Evropský středověk se vyznačoval velkým vlivem křesťanství na život společnosti. Hodnoty a principy křesťanské etiky se projevily i ve vztahu k chudým a slabým. Láska k bližnímu byla a je považována za jeden ze základních pilířů křesťanského věrovyznání, konání skutků milosrdenství (diakonie) pak vedle bohoslužby a evangelizace za nejvnitřnější důvod existence církve jako institucionalizovaného společenství věřících. Není náhodou, že i právní pomoc byla potřebným poskytována v rámci dobročinnosti představitelů církve nebo zámožné šlechty.

Světlým příkladem může být Ivo z Kermartinu (též Ivo Hélory, Ivo z Tréguieru nebo Ivo Bretaňský, 1253 – 1303, příloha č. 1), poeticky přezdívaný jako „advocatus pauperum“. Po studiích teologie na Pařížské univerzitě a obojího práva ve středofrancouzském Orléans byl postupně jmenován soudcem a soudním vikářem ve vícero diecézích. V těchto úřadech vynikal absolutní nestranností a nepodplatitelností, jakož i mimořádnou péčí o nemajetné účastníky řízení. Mnohokrát se pokoušel přimět strany sporu ke smíru, aby se vyhnuly nákladnému soudnímu procesu.⁶ Ačkoliv se později vzdal soudcovského stavu, byl nadále vyhledáván ve sporech jako arbitr, zastupoval bídě před světskými i církevními soudy, za což

---

⁴ Viz MACKOVÁ, Alena. *Právní pomoc advokátů a její dostupnost*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001. s.12.

⁵ Viz BĚLOVSKÝ, Petr. *Advokacie a jurisprudence ve starověkém Římě*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. s. 46, 49.

⁶ Viz FARMER, David Hugh. *The Oxford Dictionary of Saints*. 3. vyd. Oxford: Oxford University Press, 1992. s. 247.

nepřijímal žádnou odměnu (zájemcům o právní pomoc nabízel své služby slovy: „Ego adiuuabo te pro Deo“; jako „pro Deo“ se dodnes označuje právní pomoc pro znevýhodněné ve vlámském právu)⁷. V případě nutnosti platil za své klienty soudní poplatky. Poslední roky života strávil Ivo na otcovském statku, který proměnil v útočiště chudých a poutníků. Legendy praví, že jim obětoval i své lůžko a sám spal na podlaze, užívaje knihu Digest jako polštář.⁸

Na vynikající kvality Ivovy osobnosti poukazuje rozkvět jeho kultu, který se začal projevovat záhy po Ivově smrti v celé západokřesťanské Evropě.⁹ V roce 1348 vzniklo v Paříži Ivonské bratrstvo (Confrérie de Saint Yves), jakýsi právnícký cech, společenstvo advokátů, úředníků a kněží, jehož úkolem bylo poskytovat právní pomoc núzným v souladu s duchem sv. Iva (l'esprit de St. Yves). Tato myšlenka se uchytila i v dalších evropských městech – bratrstva vznikala v Antverpách, Gentu, Cáchách, Římě, Neapoli atd. Žadatelé o právní pomoc museli prokázat nemožnost smírného urovnání sporu, nemajetnost a skutečnost, že se nejedná o zneužití práva. Někdy se vyžadovalo i doporučení vlastního faráře.¹⁰ Na některých místech tradice ivonských bratrstev přetrvala až dodnes: např. Anwaltverein Freiburg im Breisgau (spolková země Bádensko-Württembersko) poskytuje tzv. IVO-slужby (IVO-Dienste), k nimž náleží právní poradenství bez nároku na odměnu, urgentní péče (zejm. v trestních a rodinných věcech) a poradny pro dlužníky.¹¹

Sv. Ivo se stal patronem advokátů, soudců, notářů, vlastně každého, kdo má co dočinění s právem. Za svého ochránce ho uznávají mnohé univerzity a právnícké fakulty (Orléans, Angers, Montpellier, Nantes, Lovan, Vídeň, Erfurt, Kolín nad Rýnem, Trevír, Basilej, Salcburk, Trnava, Salamanca, příloha č. 2). Největší evropská univerzita, římská La Sapienza, si dokonce nechala vystavět kostel zasvěcený sv. Ivovi (příloha č. 3). Velké úctě se těšil také na pražské právnícké fakultě, a to už

---

⁷ GROSSFELD, Bernhard. *Zauber des Rechts*. 1. vyd. Tübingen: Mohr Siebeck, 1999. s. 308.

⁸ Viz *Kölner Universitäts-Journal*, 2-2004, (online). s. 47. Přístup z WWW: <<http://www.uni-koeln.de/ew-fak/einr/koekola/infos/23.pdf>>, [2010-08-21].

⁹ Ctnostný život a výjimečné zasazení Iva z Kermartinu za chudých, sirotky a vdovy vzbudily pozornost i v Avignonu – Ivo byl svatořečen papežem Klementem VI. dne 19. května 1347, na 44. výročí jeho úmrtí.

¹⁰ GROSSFELD, Bernhard. *Zauber des Rechts*. 1. vyd. Tübingen: Mohr Siebeck, 1999. s. 309.

¹¹ Viz internetovou prezentaci Freiburger Anwaltverein e.V.: <<http://www.freiburger-anwaltverein.de/aufgaben.php>>, [2010-08-21].

od XIV. století. Dokazuje to i socha sv. Iva na Karlově mostě, kterou si právnická fakulta Karlo-Ferdinandovy univerzity objednala v r. 1711 u mistra M. B. Brauna. Každoročně se na třetí květnovou neděli koná v Tréguieru slavnost „Le Grand Pardon de St. Yves“, pouť Bretonců a právníků z celého světa ke svému patronovi (příloha č. 4). Česká advokátní komora zase odměňuje vynikající a zasloužilé právníky Cenou sv. Iva.¹² I dnes tedy sv. Ivo inspiruje a příkladem svého života poukazuje na právnický ideál.¹³

Novověké přístupy k problematice právní pomoci poskytované znevýhodněným osobám souvisejí s nástupem přirozenoprávní doktríny. Stát je nově povinen respektovat přirozená práva každého člověka a zaručit jejich svobodný výkon. Dojde-li k porušení těchto garantovaných práv, má subjekt právo obrátit se na soud, aby poskytl jeho oprávněným zájmům náležitou ochranu. Milníkem tohoto nového řádu byla francouzská Deklarace práv člověka a občana (1789), která potlačila společenské uspořádání občanů podle stavů a stanovila rovnost všech před zákonem. Příslušníci bývalého „třetího stavu“ se stali plnoprávními a aktivními občany své země, získali rovný přístup k soudní ochraně. Lze se však domnívat, že kvůli politickým turbulencím následujících desetiletí zůstala myšlenka zajištění spravedlnosti pro všechny spíše teoretickou koncepcí.

Až druhá polovina XIX. stol. pak přináší závažné změny: Ve Francii je upraveno určování advokátů poskytujících právní pomoc bez nároku na odměnu (1851). Sjednocená Itálie zavádí celostátní program právní pomoci poskytované potřebným osobám v r. 1865. I německý občanský soudní řád (účinný od 1. října 1879) zakotvuje instituty ke prospěchu chudých stran řízení – ustanovení procesního zástupce a prominutí soudního poplatku tomu, kdo prokázal nedostatek prostředků a významnost svého nároku.¹⁴

Ve všech těchto krocích můžeme spatřovat tendenci stěžejního charakteru, a sice omezení závislosti nemajetných na ochotě advokátů v daném případě právní pomoc

---

¹² Viz zprávu ČAK: <<http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=2129>>, [2010-08-21].

¹³ O tom, že ani ve středověké Francii právníci neměli vždy nejlepší pověst, svědčí nápis na původním Ivoově hrobě: „Sanctus Ivo erat Brito, advocatus sed non latro, res miranda populo.“ (Sv. Ivo byl Bretonec, advokát, ale ne zloděj, úžasná věc pro lid.)

¹⁴ Viz MACKOVÁ, Alena. *Právní pomoc advokátů a její dostupnost*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001. s. 14-15.

skutečně poskytnout. Totiž tendenci „přeměny morálního závazku advokátů na závazek právní“¹⁵, jež představuje historické základy nárokovatelného práva na právní pomoc.

2. Teoretické základy právní pomoci poskytované osobám v nevýhodě

2.1 Pojem právní pomoci poskytované osobám v nevýhodě

Aby bylo možné přistoupit k dalšímu výkladu, je nutno vymezit základní pojmy pojící se s předmětnou problematikou. K těmto pojmům náleží v první řadě právní pomoc, kterou definujeme jako odbornou činnost osob znalých práva, jež spočívá v „zastupování v řízení před soudy a jinými orgány, obhajobě ve věcech trestních, udílení právních porad, dále v sepisování listin, zpracování právních rozborů a dalších formách, jsou-li vykonávány soustavně a za úplatu“¹⁶. Právní pomoc se tedy rozpadá na dvě hlavní fáze: právní poradenství a zastupování, pod něž můžeme podřadit procesní zastupování před soudy a jinými orgány i zastupování v jednání s dalšími osobami. Ostatní úkony právní pomoci (např. sepisování smluv, advokátní či notářská úschova) nelze jednoznačně zařadit do žádné z výše uvedených kategorií. I když přísné oddělení poradenství a zastupování není z různých důvodů možné¹⁷, budeme se napříště této dichotomie přidržovat, protože se v různých modelech právní pomoci znevýhodněným osobám uplatňují pro poskytování právních porad, jakož i pro zastupování často odlišné přístupy.

Právní pomoc osobám v nevýhodě je k právní pomoci pojmem speciálním. Vymezuje totiž právní asistenci poskytovanou relativně určité skupině subjektů, pro které platí, že na právní pomoc v obecném slova smyslu (poskytovanou za odměnu) z nějakého důvodu nedosáhnou.

Pro právní pomoc osobám v nevýhodě se vžilo hned několik označení. Lze se setkat především se synonymickým pojmem bezplatná právní pomoc, který je však navzdory jeho frekventovanému používání nutno hodnotit kriticky. Právní pomoc je služba. Subjekty, které ji poskytují, vynakládají určité prostředky (znalosti, čas, provozní náklady atd.), které jim musí být kompenzovány. Proto právní pomoc zásadně

---

¹⁵ MACKOVÁ, Alena. *Právní pomoc advokátů a její dostupnost*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001. s. 16.

¹⁶ WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 5. vyd. Praha: Linde, 2008. s. 167.

¹⁷ Viz MACKOVÁ, Alena. *Právní pomoc advokátů a její dostupnost*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001. s. 2.

nebude bezplatná, ač třeba bude poskytnuta znevýhodněné osobě zdarma.¹⁸ Náklady, které jsou s ní spojeny, pak zpravidla ponese jiný subjekt. Bude-li tímto subjektem stát, můžeme hovořit o státem zajišťované (nebo hrazené) právní pomoci či právní pomoci na veřejné náklady. Naskýtá se ovšem i situace, kdy např. advokát bude poskytovat právní asistenci potřebným v rámci své dobročinnosti; pomoc zaplatí „hodnotou svého volného času“¹⁹. Tato eventualita nese označení právní pomoc pro bono publico. Každý z těchto pojmů je zatížen určitou mírou nepřesnosti, nicméně právní pomoc osobám v nevýhodě (v nouzi) se jeví jako pojem nejvýstižnější a dostatečně obecný – lze pod něj subsumovat veškerá výše zmíněná pojetí, a to právě proto, že vystihuje cílovou skupinu, tedy jedince v nevýhodném postavení, nikoliv způsob zajištění právní pomoci (evokuje odpověď na otázku, proč má být pomoc poskytnuta, nikoli jak).

2.2 Ospravedlnění právní pomoci osobám v nevýhodě optikou právní filosofie

Jak již bylo naznačeno výše, právo představuje komplexní a složitý normativní systém vyznačující se vlastními institucemi a zvláštním jazykem. Je komunikačním prostředkem sui generis. Lidé, kteří nemají možnost jazyku práva porozumět, přestávají věřit, že právo je užitečný systém pravidel upravující společenské vztahy a poskytuje efektivní nástroje ochrany subjektivních práv. Tito lidé se mají chovat v souladu s právem, avšak bez toho, aby je pochopili. Někteří autoři v této souvislosti dokonce mluví o formě násilí.²⁰ Úkolem systému právní pomoci poskytované osobám v nevýhodě je pak učinit jazyk práva srozumitelným i těmto potřebným.

Právní stát je vystavěn na myšlence rovnosti všech v úvahu připadajících subjektů před zákonem a na rovném přístupu k prostředkům ochrany jejich oprávněných zájmů. Existují však mnohé překážky, které stojí v cestě prosazení a realizaci těchto doktrinálních atributů právního státu. Znevýhodněné osoby často neznají svá práva a nevědí, jak je chránit. Mají pocit, že právo nemůže v žádném případě působit v jejich prospěch, společnost o ně nestojí a stát zde není i pro ně. Na tomto místě se nabízí

---

¹⁸ V neprospěch termínu bezplatná právní pomoc svědčí i skutečnost, že právní asistence může být znevýhodněné osobě poskytnuta i s určitou spoluúčastí, tzn. za sníženou odměnu.

¹⁹ Bulletin Bezplatné právní pomoci, roč. 2008, č. 1. Tábor: Public Interest Lawyers Association, s. 2. Přístup z WWW: <http://www.bezplatnapravnipomoc.cz/_files/file/Bulletiny/Bulletin%201_2008.pdf>, [2010-11-01].

²⁰ Viz ŠKOP, Martin. Teoretické východisko státem zajišťované právní pomoci a jeho ospravedlnění. In KOPAL, Jiří (ed.). *Právní služby: pro bono a pomoc zajišťovaná státem*. Liga lidských práv, 2008. s. 42.

ospravedlnění právní pomoci osobám v nevýhodě nutností podporovat přesvědčení těchto osob, že spravedlnost je dosažitelná. Systém právní pomoci osobám v nevýhodě je tak jakýmsi pojítkem mezi vznešeným ideálem rovnosti před zákonem a šedou realitou nerovnosti právních subjektů. Je to systém spravedlnostní, neboť „usnadňuje přístup ke spravedlnosti každému členovi společnosti, dokonce i těm, kteří nemají peníze na advokáta či soudní poplatky. Důvodem je skutečnost, že nemůžeme hovořit o fungujícím právním systému, pokud je kdokoliv z tohoto systému vyloučen.“²¹

2.3 Právní pomoc znevýhodněným osobám v evropských systémech ochrany lidských práv

Úvodní poznámka. Na evropském kontinentu se historicky vyvinuly dva separátní systémy ochrany lidských práv. Starší systém byl založen na půdě Rady Evropy²² a jeho stěžejním dokumentem je Evropská úmluva o ochraně základních práv a svobod. Mladší je pak výsledkem snah o lidskoprávní kodifikaci v rámci Evropské unie. V okruhu členských států Evropské unie tyto systémy působí vedle sebe, přičemž jejich vzájemný vztah není prozatím definitivně vymezen, a to zejména v institucionální oblasti. V probíhající diskusi jde zejména o otázku, zda mají oba systémy se svými mechanismy ochrany lidských práv působit komplementárně, nebo se spíše vymežit jako systémy konkurenční. V každém případě jsou však evropské systémy považovány ve srovnání s univerzálním²³ i dalšími regionálními systémy ochrany lidských práv za nejvyspělejší a nejefektivnější.

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a právo na spravedlivý proces. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Evropská úmluva“) byla podepsána v Římě dne 4. listopadu 1950, v účinnost

²¹ Ibid. s. 40.

²² Rada Evropy (Council of Europe, Conseil de l'Europe, Europarat) je jedna z nejstarších evropských mezinárodních organizací, která byla založena deseti zakládajícími státy v Londýně dne 5. května 1949 s cílem zlepšit spolupráci mezi členskými zeměmi, chránit a rozvíjet společné ideové a kulturní dědictví a podporovat hospodářský a společenský rozvoj, to vše v reflexi na tragické zkušenosti předchozích let. V současnosti je členských zemí celkem 47 (jako poslední přistoupila v r. 2007 Republika Černá Hora). Česká a Slovenská Federativní Republika se stala členským státem v r. 1991, Česká republika a Slovenská republika pak po opakované přijímací proceduře v r. 1993. Hlavními orgány jsou Výbor ministrů, Parlamentní shromáždění a Evropský soud pro lidská práva.

²³ Ani na této úrovni nezůstala právní pomoc znevýhodněným zcela bez odezvy. Podle čl. 14 odst. 3 písm. d) Mezinárodního paktu o občanských a politických právech z r. 1966 má znevýhodněný obviněný z trestného činu právo na právní pomoc, aniž by sám platil vzniklé náklady. Na půdě OSN byla také přijata Úmluva o civilním řízení (Convention on Civil Procedure, 1954, publikována pod č. 72/1966 Sb.), která se právní pomocí znevýhodněným výslovně zabývá v čl. 20 – 24.

vstoupila dne 3. září 1953 poté, co byla ratifikována Lucemburským velkovévodstvím jako desátou smluvní stranou v pořadí. Její znění pak bylo modifikováno celkem patnácti dodatkovými protokoly hmotněprávní i procesní povahy. Lidská práva a základní svobody zakotvené v Evropské úmluvě lze podle jejich povahy rozdělit do čtyř skupin: práva vztahující se ke svobodě jednotlivce, práva majetková, práva spojená s procesními zárukami a zákaz diskriminace, který pokrývá práva a svobody obsažené v příslušných hmotněprávních ustanoveních a může být uplatňován právě pouze ve vztahu k některému právu nebo svobodě zaručeným Evropskou úmluvou.

Z hlediska problematiky právní pomoci znevýhodněným osobám je relevantní čl. 6 Evropské úmluvy upravující právo na spravedlivý proces. Explicitně je právo na bezplatné poskytnutí právní pomoci přiznáno čl. 6 odst. 3 písm. c) Evropské úmluvy obviněnému z trestného činu. Ten má podle výše uvedeného ustanovení právo obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, vyžadují-li to zájmy spravedlnosti. Pozornost však musí být věnována zejména ust. čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy, které má pro odvětví občanského práva procesního zcela mimořádný význam. Podle jeho dikce má každý právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoliv trestního obvinění proti němu (věta první). Citované ustanovení koncizně vystihuje povahu soudního řízení a jeho podstatné znaky. Spravedlivý proces²⁴ tak nevyhnutně předpokládá prosazení určitých vůdčích zásad, které nazýváme principy řádného fungování justice. Tyto principy se uplatní „v justici civilní i trestní, jsou považovány za nezadatelné a nemají v demokratickém a právním státu přípustnou alternativu“.²⁵

Na tomto místě je nutno zdůraznit princip rovnosti, který vyžaduje rovnoprávné postavení účastníků v řízení před soudem a naopak nepřipouští jakékoli procesní zvýhodnění některého z nich. Jedná se o princip stojící na vrcholu hierarchie procesních principů, neboť se v něm promítá typická trojstrannost procesněprávního vztahu a s ní

---

²⁴ Angl. fair hearing (trial), fr. le procès équitable, něm. faire Verfahren.

²⁵ WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 5. vyd. Praha: Linde, 2008. s. 62.

spojená potřeba ingerence nezúčastněného třetího – nezávislého soudu. Dotýkáme se zde tedy samé podstaty soudního procesu a justice jako takové.²⁶

Tato fundamentální povaha principu rovnosti se nepochybně projevuje i v rozhodovací činnosti Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“)²⁷, který věnuje výkladu principu rovnosti (a také dalším principům spravedlivého procesu) bohatou judikaturu. Relativně strohá a obecná ustanovení Evropské úmluvy tak naplňuje zcela konkrétním obsahem.

Právo na spravedlivý proces a jeho složky v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva. Princip rovnosti stran je ESLP vnímán ve dvou základních rovinách. V první řadě předpokládá přístup k soudu²⁸, v řízení před ním pak rovnost zbraní²⁹. Právo na přístup k soudu bylo ESLP poprvé dovozeno v rozhodnutí ve věci *Golder v. Spojené království* z r. 1975 (Série A č. 18)³⁰. Stěžovatel se opakovaně obrátil se stížnostmi na postup orgánů zařízení pro výkon trestu na svého zastupitele v Dolní sněmovně Parlamentu a místního policejního konstábla, veškerá jeho korespondence však byla vedením věznice zadržena. Později adresoval ministru vnitra (Home Secretary) žádost o povolení konzultace své záležitosti s právním zástupcem s cílem žalovat dozorce, který stěžovatele křivě obvinil z napadení. Tato žádost byla vyřízena s negativním výsledkem. Stěžovatel podal proti rozhodnutí ministra vnitra stížnost Evropské komisi pro lidská práva, která ji 30. března 1971 shledala oprávněnou a jednomyslně učinila závěr, že ust. čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy garantuje právo na přístup k soudu a že z Evropské úmluvy nelze dovodit jakékoliv omezení práva osoby ve výkonu trestu zahájit řízení a mít za tímto účelem neomezený přístup k právnímu zástupci. V navazujícím řízení ESLP potvrdil názor Komise, že právo

²⁶ Srov. ZOULÍK, František. *Soudy a soudnictví*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 122 a násl.

²⁷ Permanentní soudní orgán – dominantní součást kontrolního mechanismu Evropské úmluvy. Byl založen v r. 1959, sídlí ve Štrasburku. Do r. 1998 působila vedle ESLP také Evropská komise pro lidská práva, jejímž úkolem byl přezkum podání stěžovatelů z hlediska formálního. Přípustné stížnosti pak byly postoupeny k meritornímu projednání ESLP.

²⁸ Angl. access to justice, fr. accès à la justice, něm. Zugang zur Justiz (Zugang zum Recht).

²⁹ Angl. equality of arms, fr. égalité des armes, něm. Waffengleichheit.

³⁰ Občan Spojeného království Sidney E. Golder byl v r. 1965 obžalován z trestného činu loupeže a odsouzen k trestu odnětí svobody v délce 15 let. Trest vykonával ve Věznici Jejicho Veličenstva Parkhurst Barracks na ostrově Wight v jižní Anglii. V r. 1969 došlo ve věznici k napadení dozorce, z něhož byl nařčen také odsouzený Golder. V důsledku toho mu byl zpřísněn režim a byl učiněn záznam do jeho osobního spisu, což mělo mít vliv na jeho podmíněné propuštění. V průběhu vyšetřování dva jiní dozorcí vypovídali, že S. E. Golder se v daném čase nacházel ve společenské místnosti a násilností se neúčastnil.

na přístup k soudu je jednou ze součástí práva na spravedlivý proces ve smyslu ust. čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy, což jednoznačně vyplývá také z principu právního státu (zde ve smyslu rule of law)³¹. Se stanoviskem vlády Spojeného království, že posuzované ustanovení Evropské úmluvy přiznává toliko právo na spravedlivý proces v již zahájeném a probíhajícím řízení, nikoliv však neomezené právo na přístup k soudu, se ESLP vypořádal následovně: „... bylo by nepochopitelné, kdyby čl. 6 odst. 1 detailně určoval procesní záruky poskytované stranám v probíhajícím soudním řízení, a na prvním místě by nechránil to, co ve skutečnosti umožňuje využívání výhod vyplývajících z těchto záruk, tedy právo na přístup k soudu. Požadavek na spravedlivý, veřejný a efektivní soudní proces nemá žádný smysl, pokud k soudnímu procesu vůbec nedojde.“³²

V dalším se ESLP zabýval otázkou možnosti omezení práva na přístup k soudu. Podle jeho úsudku se nejedná o právo absolutní a vzhledem ke skutečnosti, že je Evropská úmluva výslovně nedefinuje, může být členskými státy limitováno, avšak musí být zachován jeho podstatný obsah.

Další významné rozhodnutí ESLP ve vztahu k právní pomoci poskytované znevýhodněným osobám představuje rozsudek ve věci Airey v. Irsko z 9. října 1979 (Série A č. 32)³³. Ačkoliv pro řízení před příslušným národním soudem nebyl stanoven advokátní přímus a stěžovatelce podle irské vlády nebyly kladeny překážky, aby se se svým návrhem obrátila na soud i bez právní asistence, ESLP se pozastavil nad efektivností takového postupu. Podle jeho názoru „cílem (Evropské) Úmluvy není garantovat práva teoretická nebo iluzorní, nýbrž práva praktická a efektivní“³⁴, přičemž tuto tezi nutno vztáhnout především na právo na přístup k soudu vzhledem k mimořádnému významu práva na spravedlivý proces pro demokratickou společnost. Pro posouzení věci měla dále význam skutečnost, že pro řízení o povolení rozluky byl podle irského práva věcně příslušný soud vyšší instance (The High Court). Řízení

---

³¹ Vázanost členských států Rady Evropy principem právního státu je vyjádřena v Preambuli a čl. 3 Statutu z 5. května 1949 a rovněž v Preambuli Evropské úmluvy.

³² Rozsudek ESLP ve věci Golder v. Spojené království, odst. 35.

³³ Irská státní občanka Johanna Airey se po dobu několika let snažila dosáhnout soudní rozluky se svým násilnickým manželem. Za tímto účelem se obrátila na několik solicitorů, avšak vzhledem k nedostatku finančních prostředků a nedostupnosti právní pomoci poskytované osobám v nevýhodě (ta v daném období v Irsku pro civilní kauzy zcela absentovala) žádný z nich nebyl ochoten ji zastupovat.

³⁴ Rozsudek ESLP ve věci Airey v. Irsko, odst. 24.

před tímto soudem totiž vyžadovalo značné výdaje za právní zastoupení a vyznačovalo se vysokou formálností a složitostí.

Vláda Irské republiky argumentovala, že v posuzovaném případě nelze dobře aplikovat závěry, k nimž ESLP dospěl ve výše popsané kauze Golder, neboť přístup k soudu nebyl stěžovatelce odepřen na základě aktivního zásahu státního orgánu, nýbrž toliko na základě okolností na její straně - jejího sociálního statusu. Irsku proto nelze přičíst odpovědnost za negativní důsledky těchto okolností. ESLP se však s těmito závěry vlády neztotožnil, když judikoval, že smluvní státy na sebe musí v odůvodněných případech převzít i závazek aktivně přispět k prosazení práv garantovaných Evropskou úmluvou.

Senát se dále zabýval námitkou irské vlády, že záruka bezplatného poskytnutí právního zástupce se týká jen řízení podle ust. čl. 6 odst. 3 Evropské úmluvy (rozuměj řízení trestního). Podle jeho názoru musejí státy zajistit poskytnutí právní pomoci v civilních věcech i přes chybějící výslovnou úpravu v Evropské úmluvě, je-li tato nevyhnutná k zajištění efektivního přístupu k soudu. Senát také uvedl, že v Evropské úmluvě jsou zakotvena primárně občanská a politická práva, ta však mají nevyhnutně důsledky v hospodářské i sociální oblasti, přičemž míra prosazení hospodářských a sociálních práv je závislá na konkrétních ekonomických podmínkách dané země. Tomuto aspektu je ovšem nadřazena potřeba skutečné a účinné ochrany práv jednotlivce zaručených Evropskou úmluvou. Nicméně musí být každý případ posuzován individuálně a nelze uzavřít, že by snad v jakémkoliv sporu o civilní práva a závazky bylo bezplatné poskytnutí právní pomoci předpokladem přístupu k soudu. ESLP uznal, že smluvní státy mohou zajistit přístup k soudu i jinými prostředky, než bezplatným poskytováním právní pomoci, např. zjednodušením procesních pravidel.

Kromě zajištění právní pomoci má efektivní přístup k soudu i další předpoklady. Jedním z nich je přiměřené zpoplatnění řízení a úprava osvobození účastníků řízení od soudních poplatků. Touto otázkou se ESLP zabýval podrobněji v případě Kreuz v. Polsko (stížnost č. 28249/95). V rozsudku ze dne 19. června 2001 ESLP uvedl, že stanovení soudních poplatků samo o sobě není v rozporu s ust. čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy. Omezení přístupu k soudu je podle názoru soudu obecně přípustné, musí však sledovat legitimní cíl a zároveň musejí být k dosažení tohoto cíle použity přiměřené

prostředky. V konkrétním případě ESLP uzavřel, že smluvní stát neumožnil stěžovateli efektivní přístup k soudu, a porušil tak jeho právo na spravedlivý proces, když mu nepřiznal osvobození od soudních poplatků dosahujících výše průměrné roční mzdy, což stěžovatele donutilo vzdát se uplatňování svého nároku. ESLP vyjádřil přesvědčení, že národní orgány smluvního státu nezajistily žádoucí rovnováhu mezi zájmem státu na zpoplatnění justice a zájmem stěžovatele na projednání jeho kauzy před soudem.

Ve výše citovaném rozsudku ESLP ve věci Airey v. Irsko byla marginálně zmíněna i druhá složka principu rovnosti stran nacházející uplatnění v průběhu soudního řízení, a to rovnost zbraní. Soud judikoval, že by došlo k nepřijatelnému znevýhodnění stěžovatelky, pokud by vystupovala v řízení před národním soudem „na vlastní pěst“ a její manžel jako odpůrce by se těšil podpoře právního zástupce³⁵.

Jedním ze zásadních rozhodnutí ESLP definujících pojem rovnosti zbraní je rozsudek ve věci Delcourt v. Belgie ze dne 17. ledna 1970 (Série A, č. 11)³⁶. Snahu belgické vlády o vyloučení působnosti čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy na řízení před Kasačním soudem senát odmítl, když zdůraznil, že v demokratické společnosti má právo na spravedlivý proces, jak je pojata Evropskou úmluvou, „prominentní postavení“³⁷. Zužující interpretace čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy by proto neodpovídala účelu a smyslu tohoto ustanovení. Způsob a míra jeho aplikace však musí zohledňovat zvláštnosti daného řízení. V posuzovaném případě měl úřad generálního prokurátora v řízení před Kasačním soudem jakousi kvazisoudní funkci, za žádných okolností nevystupoval jako strana. Jeho přítomnost při poradě senátu a vynesení rozhodnutí tak ESLP neposoudil jako porušení principu rovnosti zbraní. Zároveň však judikoval, že bez ohledu na účast generálního prokurátora by proces nebyl spravedlivý, pokud by došlo k jinému relevantnímu znevýhodnění jedné z procesních stran. ESLP rovněž neshledal porušení principu rovnosti zbraní ve skutečnosti, že část právní argumentace generálního prokurátora (či jeho zástupce) nemohla být v řízení podrobena rozpravě.

---

³⁵ Viz rozsudek ESLP ve věci Airey v. Irsko, odst. 24.

³⁶ Stručně ke skutkovému základu případu: Emile Delcourt, občan Belgického království, byl trestně stíhán za majetkovou trestnou činnost. V r. 1964 ho odsoudil soud v Bruggách a v r. 1965 mu byl trest v řízení před odvolacím soudem v Gentu ještě zpřísněn. Následně podal stěžovatel proti těmto rozhodnutím opravný prostředek ke Kasačnímu soudu, který jeho návrh zamítl. Neveřejné porady soudu, která rozhodnutí předcházela a ze které byly strany vyloučeny, se přitom zúčastnil zástupce generálního prokurátora, a to sice bez hlasovacího práva, ovšem s možností formulovat vlastní právní posouzení věci.

³⁷ Rozsudek ESLP ve věci Delcourt v. Belgie, odst. 25 in fine.

Podle názoru senátu čl. 6 Evropské úmluvy nepředpokládá právo procesní strany vyjádřit se k čistě právnímu posouzení generálního prokurátora v pozici nezávislého poradního orgánu přiřazeného ke Kasačnímu soudu.

Z judikatury ESLP³⁸ tedy lze v obecné rovině vyvodit následující atributy rovnosti zbraní: procesní strany musejí mít stejnou možnost hájit své zájmy před nezávislým a nestranným soudem za podmínek, které žádnou z nich nestaví do podstatně znevýhodněného postavení. Strany mají právo za rovných podmínek předkládat důkazy k podpoře svých tvrzení, obeznámit se s argumenty a důkazy protistrany a podrobovat je kritice (zde již nachází uplatnění i další projev práva na spravedlivý proces, jímž je princip kontradiktornosti řízení).³⁹

Výbor ministrů Rady Evropy a právní pomoc znevýhodněným. Otázkou právní pomoci poskytované osobám v nevýhodě se kromě ESLP v rámci své působnosti již tradičně zabývá i Výbor ministrů Rady Evropy⁴⁰. Jedním z jeho prvních programových dokumentů, který shrnul základní zásady poskytování právní pomoci znevýhodněným osobám, byla Rezoluce č. 8 o právní pomoci a právním poradenství znevýhodněným osobám přijatá dne 2. března 1978. Rezoluce představovala přirozené vyústění závěrů obsažených v judikatuře ESLP týkající se práva na spravedlivý proces⁴¹, ale její přijetí jistě souviselo i s rozmachem zákonných úprav právní pomoci znevýhodněným osobám, k němuž došlo v průběhu 70. let minulého století v západní Evropě a Severní Americe. V preambuli Rezoluce Výbor ministrů vyjádřil několik nosných myšlenek. Konstatoval, že právo na přístup k soudu a právo na spravedlivý proces ve smyslu čl. 6 Evropské úmluvy patří k základním rysům demokratické

³⁸ Výše citovaná rozhodnutí ESLP představují určitý ideový základ práva na spravedlivý proces jako základního lidského práva. ESLP však jednotlivé komponenty tohoto práva precizoval v mnoha dalších kauzách trestněprávní i civilní (zde chápáno v širším smyslu jako spory o občanská práva a závazky) povahy, např. *Artico v. Itálie* (1980, Série A, č. 37), *Quaranta v. Švýcarsko* (1991, Série A, č. 205), *Croissant v. Německo* (1991, Série A, č. 237 B), *Ruiz Mateos v. Španělsko* (1993, stížnost č. 12952/87), *A v. Spojené království* (2002, stížnost č. 35373/97), *ESSAADI v. Francie* (2002, stížnost č. 49384/99), *Steel a Morris v. Spojené království* (2005, stížnost č. 68416/01).

³⁹ Srov. WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 5. vyd. Praha: Linde, 2008. s. 70; JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 1. vyd. Praha: Leges, 2010. s. 43; HUBÁLKOVÁ, Eva. *Bulletin advokacie. Stručná rukojeť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech*. Zvláštní číslo, listopad 2008. Praha: Česká advokátní komora. s. 115.

⁴⁰ Výbor ministrů je nejvyšším rozhodovacím orgánem Rady Evropy skládající se z ministrů zahraničních věcí členských států nebo jejich stálých diplomatických zástupců. Předsedá mu ministr zahraničních věcí předsednické země (ty se střídají v půlročním intervalu rotujícím způsobem v abecedním pořadí; v období listopad 2010 až květen 2011 je předsednickou zemí Turecko, následuje Ukrajina a Spojené království).

⁴¹ Srov. odlišné stanovisko soudce Philipa O'Donoghue k rozsudku ESLP ve věci *Airey v. Irsko*, část A.

společnosti, z čehož vyplývá nutnost odstranit ekonomické bariéry přístupu k soudnímu procesu, a to zejména zavedením systému právní pomoci poskytované osobám ve slabém ekonomickém postavení. Výbor ministrů dále vyjádřil přesvědčení, že právní pomoc znevýhodněným nemá být považována za charitativní činnost, nýbrž je závazkem celé společnosti vůči nuzným. V dodatku Rezoluce najdeme výčet zásad, které se uplatní v řízení před soudem:

- Překážky ekonomického charakteru nesmějí nikomu bránit v prosazení jeho práv před soudem v civilních, obchodních, správních, sociálních či fiskálních věcech. Za účelem jejich překonání mají mít znevýhodněné osoby v řízení před soudem přístup k právní pomoci.
- Právní pomoc se má znevýhodněné osobě poskytnout i v případě, že může sama platit část nákladů řízení. Musí se přitom dbát, aby náklady, které znevýhodněná osoba vynaloží, byly přiměřené její ekonomické situaci.
- Právní pomoc znevýhodněné osobě by měla zahrnovat veškeré náklady, které je nutno vynaložit k prosazení jejích práv, zejména odměnu advokáta, náklady znaleckého a jiného dokazování či tlumočení. Znevýhodněné osoby by měly také být osvobozeny od povinnosti skládat zálohu na náklady řízení.
- Právní pomoc znevýhodněným má být přístupná i v průběhu soudního řízení, pokud dojde k relevantnímu zhoršení ekonomické situace účastníka řízení nebo k jiné okolnosti, která by vyžadovala poskytnutí právní pomoci znevýhodněným.
- Právní pomoc znevýhodněným by měla vždy zahrnovat služby profesionála oprávněného poskytovat právní pomoc podle předpisů toho kterého státu, a to jak v případech, kdy národní předpisy pro daný typ řízení předepisují povinné zastoupení, tak tehdy, považuje-li orgán rozhodující o poskytnutí právní pomoci znevýhodněným asistenci takto kvalifikované osoby vzhledem k okolnostem případu za potřebnou. Znevýhodněná osoba má mít možnost svobodné volby kvalifikované osoby a této svědčí právo na přiměřenou odměnu.
- Při rozhodování o poskytnutí právní pomoci znevýhodněným osobám mohou příslušné národní orgány zohlednit odůvodněnost práva znevýhodněné osoby, které má být v řízení uplatněno, a také po posouzení povahy řízení zvážit,

zda v daném případě nestačí poskytnout úlevu od jiných nákladů řízení, než těch, které souvisejí s asistencí kvalifikované osoby (viz předchozí bod).

- Rozhodnutí o odmítnutí poskytnutí právní pomoci znevýhodněným osobám má být přezkoumatelné.
- Subjektem, který má nést odpovědnost za financování systému právní pomoci osobám v nevýhodě, je stát.
- Ekonomická kritéria pro přiznání právní pomoci znevýhodněným mají být podrobena pravidelné revizi vzhledem ke zvyšování životních nákladů.
- Právní pomoc osobám v nevýhodě se má poskytovat i v řízení o uznání a výkonu cizích rozhodnutí.
- Členské státy mají věnovat pozornost zvyšování povědomí veřejnosti o systému právní pomoci znevýhodněným, a to zejména povědomí těch institucí, na které se znevýhodněné osoby nejčastěji obracejí.

Výčet dále pokračuje principy, kterými se má řídit poskytování právní pomoci osobám v nevýhodě ve fázi právního poradenství:

- Členské státy mají zajistit osobám v horším ekonomickém postavení možnost získat právní poradenství v civilních, obchodních, správních, sociálních a finančních záležitostech, pokud může dojít k zásahu do jejich práv nebo zájmů.
- Právní poradenství může být poskytováno bezplatně nebo za příspěvek, který odpovídá majetkovým poměrům znevýhodněné osoby.
- Členské státy mají dbát, aby byla veřejnost informována o možnosti jednotlivce získat právní poradenství v případě jeho znevýhodnění.
- Členské státy mají dále dbát, aby instituce poskytující právní poradenství znevýhodněným osobám měly přiměřené informace o právním rámci této činnosti.
- Zvláštní pozornost mají členské státy věnovat případům, kdy jejich znevýhodnění státní příslušníci potřebují právní poradenství v jiném státě.

Principy ovládající poskytování právní pomoci osobám v nevýhodě byly rozvinuté v mnohých dalších dokumentech Rady Evropy. I když od přijetí Rezoluce

uplynulo více než 40 let, zůstávají zásady v ní deklarované trvalou inspirací a metou, od jejíhož dosažení mají některé členské státy stále daleko.

Listina základních práv Evropské unie. Jak již bylo uvedeno výše, v Evropě se uplatní i další, vývojově mladší regionální systém ochrany lidských práv, který je budován na půdě Evropské unie. Jeho základním dokumentem je Listina (charta) základních práv Evropské unie⁴² (dále „Charta“) slavnostně vyhlášená jako nezávazná politická deklarace na summitu Evropské unie v Nice dne 7. prosince 2000. Charta, která je členěna na preambuli a sedm hlav, obsahuje ustanovení relevantní z hlediska zkoumaného tématu v hlavě šesté nadepsané „Soudnictví“. Právo na účinnou právní ochranu a spravedlivý proces je zakotveno v čl. 47 Charty a skládá se - podobně jako právo na spravedlivý proces v pojetí čl. 6 Evropské úmluvy - z několika složek. Podle dikce čl. 47 Charty mají osoby, jejichž práva a svobody zaručené právem Unie byly porušeny, za stanovených podmínek právo na účinné prostředky nápravy před soudem. Každý má právo, aby jeho věc byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, který byl předem zřízen zákonem. Každému musí být umožněno poradit se, být obhajován a zastupován. Podle posledního odstavce čl. 47 se právní pomoc znevýhodněným (v terminologii Charty „bezplatná právní pomoc“) poskytuje všem, kdo nemají dostatečné prostředky, pokud je to nezbytné k zajištění účinného přístupu ke spravedlnosti. Tato ustanovení Charty myšlenkově vycházejí z čl. 6 a čl. 13 Evropské úmluvy a také z judikatury ESLP.⁴³

Významným mezníkem ve vývoji unijního lidskoprávního systému pak bylo uzavření Lisabonské smlouvy⁴⁴, která nabyla účinnosti dne 1. prosince 2009 a na jejímž základě (čl. 1 odst. 8) se Charta stala závazným předpisem stejné právní síly jako

---

⁴² Angl. Charter of Fundamental Rights of the European Union, fr. Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne, něm. Charta der Grundrechte der Europäischen Union.

⁴³ Viz Zpráva Evropského konventu č. 4473/00, str. 40-41. Přístup z WWW: <http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/04473_en.pdf>, [2011-02-13].

⁴⁴ K Lisabonské smlouvě byl připojen Protokol o uplatňování Listiny základních práv Evropské unie v Polsku a ve Spojeném království. Jeho smyslem není vyloučit účinnost Charty ve vztahu k uvedeným státům, nýbrž zamezit extenzivnímu výkladu Charty Soudním dvorem Evropské unie a národními soudy. Dále je vyloučena možnost domáhat se soudní ochrany práv zakotvených ve IV. hlavě Charty (práva hospodářské a sociální povahy), pokud tato nejsou garantována rovněž vnitrostátním právem Polska a Spojeného království. Rovněž vláda České republiky v průběhu ratifikace Lisabonské smlouvy vyjednala možnost přijetí protokolu o uplatňování Charty v ČR, resp. přistoupení k protokolu, který stanoví zvláštní režim pro aplikaci Charty v Polsku a Spojeném království. Taková úprava má být připojena ke smlouvě o přistoupení dalšího členského státu k Evropské unii.

Smlouvy (rozuměj Smlouva o Evropské unii a Smlouva o fungování Evropské unie). V čl. 6 odst. 2 a 3 Smlouvy o Evropské unii ve znění modifikovaném Lisabonskou smlouvou členské státy definovaly vztah Unie k Evropské úmluvě. Uznaly, že základní práva, která jsou zaručena Evropskou úmluvou a která vyplývají z ústavních tradic společných členským státům, tvoří obecné zásady práva Unie. Zároveň se zavázaly, že Unie přistoupí k Evropské úmluvě, což bude mít za následek institucionální propojení obou systémů ochrany lidských práv.

Relevantní judikatura Soudního dvora Evropské unie. Pokud jde o reflexi práva na spravedlivý proces v judikatuře Soudního dvora Evropské unie (dále jen „Soudní dvůr“), nelze ji co do rozsahu ani hloubky srovnávat s judikaturou ESLP; přesto i zde najdeme několik zajímavých myšlenek. Ve věci *Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary* (C-222/84) rozhodoval Soudní dvůr o předběžné otázce týkající se výkladu směrnice Rady 76/207/EHS o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy. Ve vztahu k zákazu diskriminace stanovenému směrnicí Soudní dvůr vyjádřil přesvědčení, že členské státy musejí umožnit účinný soudní přezkum (effective judicial review) dodržování ustanovení směrnice a národních prováděcích předpisů. V bodu 18 rozsudku Soudní dvůr prohlásil takový soudní přezkum za výraz obecné právní zásady, která je základem ústavních tradic sdílených členskými státy a která je potvrzena také v čl. 6 a 13 Evropské úmluvy. K podobným závěrům došel Soudní dvůr v případě prosazení volného pohybu pracovníků, a to v rozsudku ve věci *UNECTEF v. Georges Heylens a další* (C-222/86).⁴⁵ Soudní dvůr dále definoval zásady, které členské státy musejí respektovat při poskytování ochrany subjektivních práv zaručených komunitárním právem. Procesní podmínky soudních řízení zavedených členskými státy k ochraně těchto práv nesmějí být méně příznivé než ty, které se uplatňují v obdobných řízeních určených k ochraně práv plynoucích z národního práva (zásada rovnocennosti, principle of equivalence). Řízení k ochraně práv vyplývajících subjektům přímo z komunitárního práva musí být jednotlivými

---

⁴⁵ Teze uplatněné v uvedených kauzách Soudní dvůr opakuje v řadě dalších případů, např. *Oleificio Borelli SpA v. Komise* (C-97/91), *Siples Srl v. Ministero delle Finanze* (C-226/99), *Komise v. Rakousko* (C-424/99), *Unión de Pequeños Agricultores v. Rada* (C-50/00 P).

členskými státy nastaveno tak, aby z praktického hlediska nedocházelo ke znemožnění nebo nadměrnému ztížení výkonu práv (zásada efektivity, principle of effectiveness).⁴⁶

2.4 Adresáti právní pomoci poskytované znevýhodněným osobám

Obrátme nyní pozornost k samotnému pojmu znevýhodněná osoba. Nevýhoda, která osobě brání získat právní pomoc konvenčními způsoby, je většinou chápána jako překážka ekonomického charakteru. Okruh subjektů, které lze považovat za adresáty právní pomoci znevýhodněným, je však nepochybně širší, než osoby sociálně slabé. I majetní se mohou ocitnout v tíživé životní situaci, kdy pro ně bude obtížné zajistit si právní pomoc vlastními silami zejména proto, že budou z nějakého důvodu omezeni v nakládání se svým majetkem. Jako příklad lze uvést oběti trestných činů, typicky domácího násilí, či osoby, jejichž majetek byl zasažen živelní pohromou nebo průmyslovou havárií. Insolvenční dlužníci zase ztrácejí dispoziční oprávnění ke svému majetku, který se stal součástí majetkové podstaty. Rovněž osoby s omezenou způsobilostí k právním úkonům, ač ne nutně nemajetné, mohou být potřebné z hlediska poskytnutí právní pomoci znevýhodněným.⁴⁷ Většina těchto okolností se však v konečném důsledku projevuje právě dlouhodobým, nebo momentálním nedostatkem prostředků k obstarání právní pomoci; proto výše uvedenou úvahu o ekonomické povaze překážek bránících v získání právní pomoci lze považovat za oprávněnou.

Ekonomicky nevýhodnou situaci subjektu lze z pohledu teorie odstupňovat do několika úrovní v rozsahu finanční nejistoty až extrémní nouze. Finanční nejistota je definována „ztrátou jedné nebo více forem ochrany, zvláště pak zaměstnání, což znemožňuje, aby si jednotlivec nebo rodina zajistili své bytové, rodinné a společenské potřeby a využívali svých základních práv.“⁴⁸ Extrémní nouze spočívá ve finanční nejistotě, „která zasáhne některé oblasti života, stane se trvalou a omezuje vyhlídky jednotlivce“⁴⁹.

---

⁴⁶ K tomu viz rozsudek Soudního dvora ve věcech Rewe-Zentralfinanz eG et Rewe-Zentral AG v. Landwirtschaftskammer für das Saarland (33/76), Courage Ltd. v. Bernard Crehan (C-453/99), Unibet Ltd. v. Justitiekanslern (C-432/05).

⁴⁷ Srov. MACKOVÁ, Alena. *Právní pomoc advokátů a její dostupnost*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001. s. 10-11.

⁴⁸ Ibid. s. 11.

⁴⁹ Ibid.

S otázkou znevýhodnění úzce souvisí institut tzv. means and merit testu. Jde o stanovení podmínek, za kterých bude právní pomoc znevýhodněným poskytována, a to s ohledem na ekonomickou situaci subjektu (means – angl. finanční prostředky, majetek) a povahu právní věci, pro kterou má být právní pomoc znevýhodněné osobě poskytnuta (merit – angl. podstata věci). Z hlediska posledně jmenovaného kritéria přicházejí v úvahu podmínky jako je význam či vážnost věci, důvodnost nároku subjektu, předpoklad úspěšnosti sporu, šikanózní povaha výkonu práv atd. Konkrétní podoba means and merit testu je do velké míry výsledkem společenské, resp. politické diskuse, jde vlastně o stanovení hranice, při jejímž překročení je subjekt kvalifikován k obdržení právní pomoci znevýhodněným. Státy při tomto pokusu o objektivizaci relevantní nevýhody musejí hledat přijatelnou rovnováhu mezi efektivitou systému právní pomoci znevýhodněným a fiskálními nároky zvoleného řešení.⁵⁰

Možnost států regulovat přístup k právní pomoci poskytované znevýhodněným means and merit testem posvětil ve své judikatuře i ESLP. Kupř. v rozsudku ve věci *Steel and Morris v. Spojené království* (stížnost č. 68416/01) ze dne 15. února 2005 ESLP opakuje, že právo na přístup k soudu nelze chápat absolutně a že toto právo může být omezeno, pokud je zaručena přiměřenost a legitimní cíl takové restrikce. Poskytnutí právní pomoci osobám v nevýhodě může stát podmínit kromě jiného finanční situací účastníka řízení a jeho vyhlídkami na úspěch v daném řízení. Státy nejsou povinny vynakládat prostředky z veřejných rozpočtů⁵¹ na zajištění úplné rovnosti zbraní mezi účastníky, pokud tito mají možnost domáhat se právní ochrany za podmínek, které nejsou podstatně nevýhodnější než podmínky protistrany.⁵²

Bez zajímavosti nezůstává ani otázka, zda na straně příjemce právní pomoci znevýhodněným může vystupovat také právnická osoba. Tímto problémem se zabýval Soudní dvůr v řízení o předběžné otázce ve věci *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH* (dále jen „DEB“) v. Spolková republika Německo (C-279/09). Společnost DEB měla v úmyslu domáhat se před národními soudy náhrady škody, jež jí vznikla opožděným provedením směrnic Parlamentu a Rady v oblasti

---

⁵⁰ Srov. rozsudek ESLP v kauze *Airey v. Irsko*, odst. 26.

⁵¹ V samotném Spojeném království plyne z veřejných rozpočtů na různé formy právní pomoci znevýhodněným ročně částka cca 2 mld. GBP (informace získána z příspěvku barona Phillipse ze Sudbury, který přednesl dne 28. dubna 2010 v Praze v rámci konference Národní pro bono fórum).

⁵² Viz rozsudek ESLP ve věci *Steel and Morris v. Spojené království*, odst. 62.

vnitřního trhu se zemním plynem, a za tím účelem žádala právní pomoc znevýhodněným. Tato jí nebyla poskytnuta, neboť národní soud neměl za prokázané splnění zákonných podmínek pro její přiznání. Zejména pak nebylo zjištěno, že by neuplatnění nároku v soudním řízení znamenalo rozpor s obecným zájmem. Soudní dvůr dospěl na základě gramatického a systematického výkladu čl. 47 Charty k závěru, že právnické osoby nejsou vyloučeny z jeho působnosti.⁵³ Kromě obecného použití means and merit testu mohou podle Soudního dvora národní soudy v případě právnických osob zohlednit i jiná kritéria: formu (kapitálová nebo osobní společnost; omezené nebo neomezené ručení společníků) a obchodní či neziskový účel právnické osoby, předmět činnosti, finanční poměry společníků nebo akcionářů a jejich možnosti obstarat prostředky potřebné pro uplatnění nároku apod. Postup států při etablování pravidel poskytování právní pomoci znevýhodněným právnickým osobám lze dát do souvislosti s pojetím právnické osoby v jednotlivých právních řádech. Jsou-li právnické osoby chápány ve smyslu teorie reality jako přirozeně existující entity s vlastnostmi podobnými osobám fyzickým, bude vhodné, aby je stát posuzoval rovnocenně i v oblasti právní pomoci znevýhodněným. Naproti tomu podle teorie fikce nemají právnické osoby skutečný základ, a jsou konstruovány z vůle zákonodárce jako umělé subjekty s postavením přiznaným právním řádem. Stát tedy může stanovit pro právnické osoby také zvláštní a přísnější režim právní pomoci znevýhodněným a omezit její dostupnost ve smyslu výše uvedených kritérií např. jen pro právnické osoby neziskového zaměření. U obchodních společností se naopak předpokládá, že disponují určitým majetkem, který jim umožňuje plnit své cíle z vlastních zdrojů. Podpora státu v oblasti právní pomoci tak může spočívat např. v daňové uznatelnosti výdajů za tyto služby.

2.5 Modely právní pomoci poskytované osobám v nevýhodě

Systémy právní pomoci znevýhodněným osobám vyvinuvší se v jednotlivých státech lze z teoretického hlediska zařadit v rámci pomyslné stupnice, na jejíchž koncích stojí dva modely vycházející z rozdílného myšlenkového základu. Je přitom nutno zdůraznit, že se jedná o modely názorné, které se ve své krajní podobě reálně neuplatňují. Existující systémy právní pomoci osobám v nevýhodě často kombinují

---

⁵³ Viz rozsudek Soudního dvora ve věci DEB v. SRN, odst. 38-42.

prvky typické pro jednotlivé přístupy, nicméně ve většině případů můžeme určit dominantní model. Z dalšího výkladu vyplyne, že posuzování různých modelů právní pomoci znevýhodněným úzce souvisí s hledáním odpovědi na otázku, které subjekty stojí na straně poskytovatelů právní pomoci znevýhodněným a nesou za její poskytování odpovědnost.

Historicky starším modelem právní pomoci osobám v nevýhodě je model juristický. Vychází z představy, že právo na právní pomoc je předpokladem ochrany práv jednotlivce. Pokud stát prohlašuje ochranu práv svépomocí až na výjimky za nežádoucí a sám se staví do polohy garanta právní ochrany, musí za tím účelem také zajistit odpovídající prostředky, a to pro všechny – znevýhodněné osoby nesmějí být z této ochrany vyňaty. Juristický model respektuje svobodu a rovnost lidí a klade vyšší požadavky na jejich vlastní odpovědnost, neboť ponechává na jednotlivci, zda a jakým způsobem bude svá práva uplatňovat a bránit, zda se obeznámí s parametry systému právní pomoci znevýhodněným a rozhodne se využít jeho služeb. V případě juristického přístupu k právní pomoci znevýhodněným je nutno zdůraznit následující principy: důraz na individuální zájmy recipienta, jednotnost kritérií a nestrannost při posuzování nároku znevýhodněné osoby na získání právní pomoci. První princip vychází z výše uvedených tvrzení; právní pomoc je znevýhodněné osobě poskytnuta, aby byl vyřešen její konkrétní problém, aby její práva byla efektivně chráněna. Nutnost jednotných kritérií pro získání právní pomoci osobám v nevýhodě je dána samotnou podstatou juristického modelu: Stát zaručuje ochranu práv všech ve stejné míře a stejnými prostředky. Proto rozhodne-li se založit systém právní pomoci znevýhodněným osobám a vymezí-li určité mantinely tohoto systému, musí tyto platit pro všechny potenciální klienty systému. V důsledku toho bude právní pomoc poskytnuta všem, kteří vyhoví nastaveným kritériím a budou kvalifikováni jako osoby v nevýhodě. S tím souvisí požadavek, aby systém právní pomoci znevýhodněným umožnil nestranný, objektivní a spravedlivý (rovný) přístup ke klientům. Tak je dosaženo i stejného posuzování kvalifikace k obdržení právní pomoci v rámci jednotlivých regionů uvnitř státu, které mohou být jinak velmi rozdílné co do sociálních poměrů, hladiny příjmů, míry nezaměstnanosti apod.

Pokud jde o poskytovatele právní pomoci osobám v nevýhodě, je pro juristický model typická účast advokacie jako právní profese, jejímž pojmovým znakem je poskytování právní pomoci ve všech záležitostech. Výlučnost advokacie znamená „povinnost advokátního stavu poskytovat právní pomoc v celém rozsahu právního řádu a učinit ji obecně přístupnou“⁵⁴. Právní pomoc představuje samozřejmě náplň některých dalších profesí, jako jsou notáři, soudní exekutoři, daňoví poradci a auditoři, patentoví zástupci atd., avšak žádná z nich právní pomoc neposkytuje v univerzální rovině. Je tedy zřejmé, že advokacie nemá monopol na poskytování právní pomoci, jak se někdy laická veřejnost domnívá. Jedná se o vztah výlučnosti plynoucí z existenční podstaty advokacie, pro níž je poskytování právní pomoci vlastní. Ostatní výše uvedené profese poskytují právní pomoc jen v omezeném rozsahu, a to typicky v případech, které spadají do okruhu jejich hlavních činností, příp. jim jsou zvláště svěřeny zákonodárcem.

Advokátní stav má však nepochybně i další předpoklady pro to, aby právě on byl dominantním poskytovatelem právní pomoci znevýhodněným osobám. Advokacie je především nezávislou součástí justičního systému, jako stav je vybavena profesní samosprávou, i když v jistých ohledech je regulována zásahy moci výkonné (např. v oblasti odměňování advokátů). Zároveň povinné členství advokátů v profesní organizaci zaručuje, že se podrobí jednotným pravidlům výkonu advokacie. Dalšími zárukami jsou odbornost a osobní odpovědnost advokáta doplněná o povinné pojištění odpovědnosti za škodu. Mezi advokátem a jeho klientem vzniká zvláštní, tzv. fiduciární vztah. Jeho podstatou je vzájemně vyjádřena důvěra, která má mnoho projevů – svobodnou volbu advokáta, možnost advokáta klienta odmítnout, zákaz střetu zájmů, povinnost advokáta zachovat mlčenlivost nebo vázanost advokáta pokyny klienta, neodporují-li zákonu.⁵⁵ Konečně vztahy advokáta ke své profesní organizaci, k jiným advokátům, ke klientovi a k soudu jsou usměrňovány propracovanými vnitřními etickými normami, které vychází jak ze statutárních pramenů, tak z rozhodovací praxe profesních autorit.

---

⁵⁴ MACKOVÁ, Alena. *Právní pomoc advokátů a její dostupnost*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001. s. 34.

⁵⁵ Blíže k fiduciární povaze vztahu mezi advokátem a jeho klientem viz MACKOVÁ, Alena. *Právní pomoc advokátů a její dostupnost*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001. s. 46.

Pokud jde o financování právní pomoci znevýhodněným v rámci juristického modelu, pořád platí, že garantem ochrany práv je stát. Proto i když existují dobré důvody pro pověření advokacie jako poskytovatele právní pomoci osobám v nevýhodě, náklady, které v rámci systému vzniknou, ponese a advokacii nahradí stát.

Druhý model právní pomoci osobám v nevýhodě se v teorii označuje jako model sociální, jelikož právo na právní pomoc vnímá jako sociální právo⁵⁶. Takové pojetí právní pomoci znevýhodněným vychází z doktríny welfare state.⁵⁷ Jedná se o zřízení, v němž stát přebírá odpovědnost za prosperitu svých občanů a za sociální podmínky, ve kterých žijí.

Pro sociální model realizovaný ve své čisté podobě je typické decentralizované určování kritérií pro poskytnutí právní pomoci znevýhodněným příslušnými orgány veřejné správy, které umožňuje zohlednit různá regionální specifika. Sociální model je tak více otevřený případným změnám a modifikacím, menší závislost na složité parlamentní legislativní proceduře jej činí operativnějším. Druhou stranou mince však je riziko, že absence jednotných podmínek stanovených pro kvalifikaci k obdržení právní pomoci znevýhodněným povede v celostátním měřítku k různému řešení stejných případů. Takový důsledek by byl kontraproduktivní, neboť by ohrozil vnímání systému jako prostředku k dosažení spravedlnosti a v extrémním případě by vedl k popření práva na spravedlivý proces. Systém právní pomoci znevýhodněným osobám, který je vybudován podle sociálního modelu, má tendenci rozšiřovat okruh svých klientů, s čímž je obvykle spojen nárůst rozpočtových nároků.

Jak jsem zmínil výše, je nedostupnost právní pomoci v rámci sociálního modelu chápána jako jeden ze sociálních problémů a je napravována pomocí nástrojů sociální politiky. Důraz není kladen na řešení ryze právní záležitosti jednotlivce, který se ocitl v tíživé životní situaci, nýbrž na zájem společnosti jako celku či některých jejích skupin. Poskytovatelem právní pomoci znevýhodněným je stát, který za tím účelem zřizuje zvláštní orgány. Zaměstnanci těchto institucí mohou v konkrétních systémech právní

---

⁵⁶ Sociální práva představují záruky důstojné lidské existence. Do této skupiny lidských práv patří mj. právo na práci a uspokojivé pracovní podmínky, právo na sociální zabezpečení a právo na životní úroveň, jehož součástí je právo na důstojné ošacení, bydlení či právo na lékařskou pomoc.

⁵⁷ Viz MACKOVÁ, Alena. *Právní pomoc advokátů a její dostupnost*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001. s. 21.

pomoci osobám v nevýhodě vykonávat široké spektrum činností – od poskytování informací v rámci prvního kontaktu, přes právní a sociální poradenství až po zastupování stran v řízení před soudy a jinými orgány veřejné moci. Nemůžeme ovšem mluvit o stejných zárukách, které při poskytování právní pomoci garantuje advokacie. Určité obavy vyvstávají u otázky nezávislosti, resp. možného konfliktu zájmů pracovníků institucí poskytujících právní pomoc znevýhodněným, a to zejména v případě, že recipient právní pomoci bude uplatňovat svůj nárok vůči státu.

Vybudování a průběžné financování úřadů příslušných pro poskytování právní pomoci znevýhodněným znamená jistě značnou rozpočtovou zátěž. Výhodou sociálního přístupu však může být v morální rovině určité společenské uznání potřeb nuzných, v rovině praktické pak existence instituce, na kterou se znevýhodnění mohou obrátit bezprostředně a bez dalších, někdy ne právě důstojných podmínek (např. předchozí konzultace a odmítnutí převzetí právní věci několika advokáty). Je zjevné, že etablování konkrétního systému právní pomoci, ať už inspirovaného juristickým nebo sociálním modelem, je politickým rozhodnutím vládnoucích elit. Jsou to ony, kdo musí najít právní pomoci znevýhodněným osobám odpovídající „místo pod sluncem“, dospět k řešení kompromisnímu ve vztahu k poptávce po právní pomoci znevýhodněným i k rozpočtové kázní a odpovědnosti s vědomím, že žádný ze zvolených modelů není myslitelný bez nákladů ani kvalitní právní úpravy.⁵⁸

V předchozích částech diplomové práce jsem čtenáři nabídl obecné základy právní pomoci znevýhodněným osobám: stručný historický exkurs, vysvětlení terminologických problémů, několik právně filosofických poznámek, výklad o právní pomoci znevýhodněným jako předmětu zájmu evropských lidskoprávních systémů včetně její reflexe v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva a Soudního dvora Evropské unie, dále výklad o adresátech a různých přístupech k poskytování právní pomoci znevýhodněným (včetně problematiky jejích poskytovatelů). V dalším přistoupím ke studii konkrétních systémů právní pomoci osobám v nevýhodě zavedených v jednotlivých zkoumaných státech.

---

⁵⁸ Podrobné srovnání obou diskutovaných přístupů viz také v článku MACKOVÁ, Alena. Česká advokacie a vstup České republiky do Evropské unie. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, roč. 2004, č. 1-2, s. 165-167.

III. Platná úprava právní pomoci znevýhodněným osobám

1. Česká republika

1.1 Právní pomoc znevýhodněným osobám v mezinárodním styku

Úvodní poznámka. Česká republika je z titulu svého členství v mezinárodních organizacích vázána lidskoprávními dokumenty, které byly uvedeny v části II. této diplomové práce. Z těchto dokumentů obecně vyplývá povinnost státu střežit právo na spravedlivý proces a v jeho rámci zajistit přístup k soudu a rovnost procesních stran formulovanou jako rovnost zbraní. Jedná se však o závazky, které nacházejí uplatnění toliko ve vztahu státu a účastníků řízení vedeného jeho vlastními soudními orgány. Mezi členy mezinárodního společenství postupně vyvstala potřeba zavedení určitých minimálních standardů právní pomoci i pro mezinárodní styk⁵⁹.

Evropská úmluva o předávání žádostí o právní pomoc osobám v nevýhodě.

Mechanismus usnadňující výkon práv znevýhodněných osob na území cizího státu byl ustaven Evropskou úmluvou o předávání žádostí o právní pomoc osobám v nevýhodě (Úmluva č. 92)⁶⁰, která byla přijata na půdě Rady Evropy ve Štrasburku dne 27. ledna 1977. Jménem České republiky byla Úmluva č. 92 podepsána dne 15. října 1999 a po ratifikačním procesu vstoupila v platnost dne 9. října 2000. Ve Sbírce mezinárodních smluv byla vyhlášena pod č. 110/2000.

Úmluva č. 92 upravuje z formálního hlediska postup předávání a přijímání žádostí o právní pomoc osobám ve slabém ekonomickém postavení, nikterak nestanoví meritorní požadavky na podobu národních systémů právní pomoci znevýhodněným. Podle čl. 1 Úmluvy č. 92 může každá osoba s obvyklým bydlištěm na území smluvního státu, která si přeje požádat o právní pomoc znevýhodněným na území jiného smluvního státu, předložit svou žádost ve státě, kde má obvyklé bydliště. Stanovený postup je použitelný pro věci občanské, obchodní a správní. Smluvní státy mají povinnost si žádost předat a za tím účelem určit „odesílající orgány“, které pověří přímým předáváním žádostí o právní pomoc, a dále „ústřední přijímající orgány“ pověřené

---

⁵⁹ Poskytování právní pomoci v civilním řízení s mezinárodním prvkem upravuje v globálním měřítku např. Haagská úmluva o civilním řízení (Convention on Civil Procedure, vyhlášena pod č. 72/1966 Sb.) a Haagská úmluva o mezinárodním přístupu k soudům (Convention on International Access to Justice, vyhlášena pod č. 58/2001 Sb. m. s.). Dále se tématu věnuje mnoho bilaterálních mezinárodních smluv.

⁶⁰ Angl. European Agreement on the Transmission of Applications for Legal Aid.

přijímáním a vyřizováním žádostí o právní pomoc přicházejících od jiných smluvních stran⁶¹. Odesílající orgány mají dbát o to, aby k žádosti byla připojena veškerá dokumentace, kterou druhý smluvní stát považuje za potřebnou k rozhodnutí o žádosti. Pokud vyjde najevo, že žádost zjevně nebyla sepsána v dobré víře, může odesílající orgán předání žádosti odmítnout. Veškeré dokumenty předkládané v souvislosti se žádostí jsou osvobozeny od požadavku (vyššího) ověření a jiných formalit, jež by jinak byly vyžadovány. Čl. 5 Úmluvy č. 92 výslovně stanoví, že smluvní státy nesmějí vybírat poplatky za služby poskytnuté podle této úmluvy. Dále Úmluva č. 92 upravuje praktické otázky jako použitelný jazyk⁶² a informační povinnost smluvních stran týkající se právních předpisů upravujících právní pomoc.

Úmluva č. 92 nezavedla žádné povinné či alespoň doporučené formuláře žádosti o právní pomoc. Praxe však ukázala, že absence jednotných formulářů ztížila prosazení cílů této úmluvy. Doporučením Výboru ministrů Rady Evropy č. 8 z roku 1994 byl stanoven vzorový formulář Žádosti o právní pomoc v zahraničí a formulář Oznámení o obdržení žádosti o právní pomoc v zahraničí. Tyto byly několikrát upraveny; poslední verze Formuláře pro podávání žádostí o právní pomoc v zahraničí byla připojena jako dodatek k Doporučení Výboru ministrů č. 12 z roku 2005 (příloha č. 5). Poměrně rozsáhlý formulář obsahuje několik částí, v jejichž rámci jsou vyžadovány identifikační údaje žadatele, informace týkající se sporu, pro který je právní pomoc žádána, a konečně informace o rodinné a finanční situaci žadatele (přehled o příjmech, majetku a výdajích).

Dne 4. října 2001 byl v Moskvě otevřen k podpisu Dodatkový protokol k Evropské úmluvě o předávání žádostí o právní pomoc (dále „Dodatkový protokol“), který Česká republika podepsala dne 19. března 2004 a který pro ni vstoupil v platnost dne 1. září 2005 (ve Sbírce mezinárodních smluv byl vyhlášen pod č. 90/2005). Dodatkový protokol zavádí nový terminus technicus „dožádaná strana“⁶³. Rozumí se jí každá strana, která obdrží žádost o právní pomoc v souladu s Úmluvou č. 92

---

⁶¹ Česká republika určila ve sdělení Ministerstva zahraničních věcí uvádějícím Úmluvu č. 92 ve Sbírce mezinárodních smluv jako odesílající i ústřední přijímající orgán Ministerstvo spravedlnosti ČR.

⁶² Žádosti a její přílohy se předkládají v úředním jazyce státu ústředního přijímajícího orgánu nebo provázeny překladem do tohoto jazyka. Subsidiárně se použije anglický nebo francouzský jazyk, přičemž postačí, když je dokumentace provázena překladem do jednoho z těchto jazyků.

⁶³ Angl. requested Party.

a Dodatkovým protokolem. Podle čl. 3 odst. 1 písm. a) a b) Dodatkového protokolu dožádaná strana zajistí, aby advokát ustanovený k zastupování⁶⁴ komunikoval se žadatelem v jazyce jemu snadno srozumitelném nebo aby náklady spojené s překladem a/nebo tlumočení v rámci styku advokáta se žadatelem byly hrazeny. Není-li toto možné, má dožádaná strana subsidiární povinnost zajistit jiné vhodné prostředky pro efektivní komunikaci mezi advokátem a žadatelem. Bez významu nejsou ani ustanovení Dodatkového protokolu o zvýšení účinnosti postupu obsažená v čl. 4. Zejména jde o stanovení povinnosti odesílající strany vyžadovat od přijímající strany přijetí nezbytných opatření, které povedou k prvoinstančnímu rozhodnutí o žádosti ve lhůtě 6 měsíců počítané od obdržení kompletní žádosti.

Regulace na půdě Evropské unie a její vztah k Úmluvě č. 92. Potřeba stanovit společná pravidla pro poskytování právní pomoci v mezinárodním styku vyvstala i v okruhu členských států Evropské unie⁶⁵. Dne 27. ledna 2003 byla přijata směrnice Rady Evropské unie č. 2003/8/ES o zlepšení přístupu ke spravedlnosti v přeshraničních sporech stanovením minimálních společných pravidel pro právní pomoc v těchto sporech (dále „Směrnice“). V úvodu Směrnice se Rada výslovně odvolává na Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, zejména pak na zásadu rovnosti stran sporu, a na Listinu základních práv Evropské unie potvrzující právo na přístup ke spravedlnosti. Nejobecněji vyjádřeným účelem Směrnice je podpora poskytování právní pomoci v přeshraničních sporech osobám, které nemají dostatečné finanční prostředky, pokud je taková podpora nezbytná k zajištění účinného přístupu ke spravedlnosti.

Jelikož Směrnice a Úmluva č. 92 ve znění Dodatkového protokolu mají totožný předmět úpravy, bylo nutné vymezit vztah mezi těmito prameny práva. Směrnice proto stanovila, že Úmluva č. 92 a Dodatkový protokol se nadále použijí na vztahy mezi členskými státy a třetími zeměmi, které jsou smluvními stranami⁶⁶. Ve vzájemných

---

⁶⁴ Anglická verze Dodatkového protokolu uvádí pojem „lawyer appointed to represent an applicant“, který spíše vyhovuje jak juristickému, tak sociálnímu modelu právní pomoci osobám v nevýhodě.

⁶⁵ Členské státy poprvé deklarovaly vůli zavést minimální standard právní pomoci znevýhodněným v tzv. přeshraničních sporech v prohlášení Evropské rady na zasedání v Tampere v r. 1999.

⁶⁶ Jedná se o Albánii, Ázerbájdžán, Bosnu a Hercegovinu, Gruzii, Černou Horu, Norsko, Srbsko, Švýcarsko, Makedonii a Turecko.

vztazích mezi členskými státy má však Směrnice přednost před ustanoveními Úmluvy č. 92 a Dodatkového protokolu.

Transpozice Směrnice do právního řádu ČR. Směrnice stanovila členským státům povinnost přijmout a uvést v účinnost právní a správní předpisy nezbytné pro dosažení souladu národního právního řádu se Směrnicí, a to do 30. listopadu 2004 (čl. 21 odst. 1 Směrnice)⁶⁷. Jedinou výjimkou bylo ust. čl. 3 odst. 2 písm. a) Směrnice, které vyžadovalo poskytnutí poradenství před zahájením soudního řízení s cílem mimosoudního vyrovnání a které mělo být provedeno ve vnitrostátním právu nejpozději do 30. května 2006. Česká republika dostala závazku transponovat Směrnici přijetím zákona č. 629/2004 Sb., o zajištění právní pomoci v přeshraničních sporech v rámci Evropské unie (dále „z. č. 629/2004 Sb.“), jenž nabyl účinnosti dne 14. prosince 2004 a zatím doznal jen nepatrné novelizace zákonem č. 165/2006 Sb.

Podle ust. § 1 odst. 1 z. č. 629/2004 Sb. se přeshraničním sporem v rámci Evropské unie – zákon zavádí legislativní zkratku „přeshraniční spor“ – rozumí spor vyplývající z občanskoprávních nebo obchodních vztahů, jehož účastník má místo svého pobytu v jiném členském státě, než ve kterém působí soud rozhodující ve věci („procesní soud“). Zákon považuje za řízení o přeshraničním sporu také řízení navazující na řízení o přeshraničním sporu dle ust. § 1 odst. 1 z. č. 629/2004 Sb., a to řízení o řádných a mimořádných opravných prostředcích, řízení o uznání rozhodnutí, řízení o prohlášení vykonatelnosti a řízení vykonávací nebo exekuční. Právní pomoc podle zákona č. 629/2004 Sb. se poskytuje jednak tzv. zahraničním oprávněným osobám (§ 2), jednak tzv. tuzemským oprávněným osobám (§ 8). Zahraniční oprávněnou osobou je fyzická osoba, která má místo trvalého pobytu nebo se obvykle zdržuje na území cizího členského státu a podala procesnímu soudu žádost o zajištění právní pomoci v přeshraničním sporu, přičemž tato žádost není zjevně bezdůvodná⁶⁸. Další podmínkou je, aby sociální a finanční poměry osoby odůvodňovaly přiznat jí úplné nebo částečné osvobození od soudních poplatků podle příslušných ustanovení z. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen „OSŘ“). Z těchto podmínek vyplývá,

---

⁶⁷ Na přijímání Směrnice neparticipovalo Dánské království, pro které Směrnice není závazná ani aplikovatelná.

⁶⁸ O bezdůvodnou žádost půjde v případě svévolného nebo zřejmě bezúspěšného uplatňování nebo bránění práva.

že se pro posouzení kvalifikace zahraniční oprávněné osoby k obdržení právní pomoci použije means and merit test, jak o něm bylo pojednáno v kapitole 2.4 předchozí části této diplomové práce. Nejedná se ovšem o jeho zcela důslednou podobu, neboť OSŘ přesně nedefinuje hranici, při jejímž dosažení náleží účastníku řízení osvobození od soudního poplatku.

Právní pomoc, která je poskytována zahraniční oprávněné osobě, může mít různé formy. Může se jednat o ustanovení zástupce a/nebo tlumočnicka v řízení před procesním soudem dle ust. § 30 a § 31, resp. § 18 OSŘ, o osvobození od soudních poplatků a od zálohy na náklady důkazů, o pořízení překladu písemností, které byly předloženy v řízení před procesním soudem a které mají být provedeny jako důkaz, a konečně o náhradu nezbytných cestovních nákladů zahraniční oprávněné osoby, je-li nutná její osobní přítomnost před procesním soudem. Náklady, které v souvislosti s poskytnutím právní pomoci vzniknou, nese stát. Jsou však dány případy, kdy má procesní soud povinnost uložit zahraniční oprávněné osobě, aby státu vynaložené náklady nahradila. Taková eventualita nastane, pokud v době podání žádosti nebyla splněna podmínka nepříznivé sociální či finanční situace zahraniční oprávněné osoby (přičemž v žádosti byly uvedeny nesprávné nebo nepřesné údaje) nebo pokud dojde k podstatné změně (zlepšení) této situace, zejména v důsledku úspěchu ve sporu, pro který byla právní pomoc poskytnuta.

Co se týká formální stránky, rozhoduje o žádosti zahraniční oprávněné osoby procesní soud usnesením, a to bez zbytečného odkladu po doručení žádosti. Soud žádost zamítne, nejedná-li se o přeshraniční spor nebo nejsou-li splněny podmínky pro kvalifikaci žadatele jako zahraniční oprávněné osoby. V opačném případě soud rozhodne, že právní pomoc bude poskytnuta. Toto rozhodnutí nemusí být odůvodněno a nejsou proti němu přípustné opravné prostředky.

Tuzemskými oprávněnými osobami se rozumějí státní občané ČR, pokud mají na území ČR trvalý pobyt nebo se zde obvykle zdržují, dále cizinci, kteří oprávněně pobývají v ČR po dobu delší než 90 dnů, a cizinci, kterým byl na území ČR udělen azyl. Je-li procesním soudem soud cizího členského státu (právní pomoci se domáhá tuzemská oprávněná osoba), zajišťuje právní pomoc v přeshraničních sporech Ministerstvo spravedlnosti ČR. Má povinnost přijímat žádosti tuzemských oprávněných

osob a ve lhůtě 15 dnů od doručení žádosti, resp. od odstranění jejích vad, ji předat příslušnému orgánu cizího členského státu. Kromě toho má Ministerstvo spravedlnosti ČR povinnost poskytnout tuzemské oprávněné osobě součinnost směřující k tomu, aby žádost o zajištění právní pomoci vyhověla všem požadavkům cizího členského státu. Z důvodů uvedených v ust. § 9 odst. 4 z. č. 629/2004 Sb. Ministerstvo spravedlnosti ČR ve správním řízení přijetí žádosti zamítne a žádost vrátí.

Na základě zmocňovacího ustanovení § 13 z. č. 629/2004 Sb. vydalo Ministerstvo spravedlnosti ČR vyhlášku č. 279/2006 Sb., kterou se vydávají vzor žádosti o zajištění právní pomoci v přeshraničních sporech v rámci Evropské unie a vzor pro předávání žádosti o zajištění právní pomoci v přeshraničních sporech v rámci Evropské unie (příloha č. 6 a č. 7)⁶⁹.

Mezinárodní právo procesní. Na konec zbývá zmínit úpravu obsaženou v ust. § 50 z. č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním (dále „ZMPS“), která je aplikovatelná na případy neupravené některou z mezinárodních smluv (a v okruhu členských států Evropské unie Směrnicí a z. č. 629/2004 Sb.). Toto ustanovení přiznává cizincům právo na osvobození od soudních poplatků a záloh a na ustanovení „bezplatného zástupce“ k ochraně jejich zájmů ve stejném rozsahu, v jakém tato práva svědčí vlastním státním příslušníkům, a to pod podmínkou vzájemnosti⁷⁰.

1.2 Ústavní základy práva na právní pomoc

Právo na právní pomoc je v obecné rovině zakotveno v ústavním pořádku České republiky, v detailech je pak upraveno v předpisech nižší právní síly. Na ústavní úrovni vychází z obecného zákazu diskriminace či preference a principu rovnosti práv na jedné straně a z principu ochrany práv a oprávněných zájmů na straně druhé. Zákaz diskriminace je stanoven v čl. 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod vyhlášené pod č. 2/1993 Sb. (dále „Listina“). Je projevem skutečnosti, že „lidská práva jsou právy

---

⁶⁹ Formulář žádosti o zajištění právní pomoci v jiném členském státě Evropské unie je obsahově téměř shodný s formulářem žádosti o právní pomoc v zahraničí, který byl stanoven Doporučením Výboru ministrů Rady Evropy č. 12 z r. 2005.

⁷⁰ ZMPS dále v ust. § 55 násl. upravuje „právní pomoc ve styku s cizinou“. Význam tohoto pojmu je však značně posunutý, protože se zde myslí spíše spolupráce mezi českými a cizími justičními orgány (např. provedení dožádaných úkonů).

všech lidských bytostí, nejen lidí vhodných nebo příslušníků privilegovaných skupin“⁷¹. Princip rovnosti lidí je zakotven v programovém ustanovení čl. 1 Listiny a ve vztahu k právu na soudní a jinou právní ochranu v ust. čl. 96 odst. 1 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky (dále „Ústava ČR“), jakož i v ust. čl. 37 odst. 3 Listiny. Soudní ochrana práv jednotlivce vychází z čl. 90 Ústavy ČR, který stanoví pravomoc soudů. Jednotlivé složky práva na soudní a jinou právní ochranu jsou precizovány v páté hlavě Listiny.

Explicitní úpravu práva na právní pomoc nalezneme v čl. 37 odst. 2 Listiny, podle kterého má každý právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení. Právu na právní pomoc podle ust. čl. 37 odst. 2 Listiny neodpovídá soukromoprávní povinnost jiného subjektu právní pomoc poskytnout, nýbrž povinnost orgánů veřejné moci nebránit účastníkům řízení, aby využívali právní pomoci. Tato povinnost má veřejnoprávní charakter.⁷² Jinou povinností veřejné moci zrcadlovou k právu jednotlivce na právní pomoc je vytvoření vhodného rámce pro poskytování právní pomoci profesionály (zejm. advokáty), a to včetně efektivního systému právní pomoci poskytované osobám v nevýhodě. Výslovně Listina přiznává právo na „bezplatnou“ právní pomoc za podmínek stanovených zákonem toliko obviněnému v trestním řízení (čl. 40 odst. 3 in fine).

Právo na právní pomoc je ústavním pořádkem České republiky zaručeno od počátku řízení. Z toho vyplývá, že je vázáno na řízení před soudem nebo orgánem veřejné správy, a to od jeho zahájení až do pravomocného skončení. Není však garantováno v předprocesním stádiu, resp. v záležitostech, u nichž se nepředpokládá řešení v rámci soudního řízení. Třebaže ve výčtu čl. 37 odst. 2 Listiny chybí rozhodčí řízení, je podle některých autorů nutno toto ustanovení vykládat extenzivně tak, že právo na právní pomoc jednotlivci svědčí i v tomto řízení.⁷³ Nicméně je těžko představitelné, že by se v rozhodčím řízení v plné míře uplatnily všechny instituty určené k zajištění přístupu znevýhodněných osob k soudu.

---

⁷¹ PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. 2. díl: Práva a svobody*. 2. vyd. Praha: Linde, 1999. s. 51.

⁷² Viz ibid. s. 298-299.

⁷³ Viz ibid. s. 299.

1.3 Systém právní pomoci poskytované osobám v nevýhodě

Ponecháme-li stranou právní pomoc znevýhodněným osobám v mezinárodním styku, o níž bylo pojednáno výše, zná český právní řád několik institutů, kterých cílem je mj. dostát mezinárodněprávním závazkům a ústavnímu imperativu v oblasti zajištění ochrany práv a oprávněných zájmů znevýhodněných osob. Tato právní úprava se však týká vesměs procesní složky právní pomoci – zastupování. Mimoprocenční složka spočívající v právním poradenství zásadně upravena není a osobám v nevýhodě v této souvislosti nevznikají žádné nároky. To ovšem neznamená, že právní pomoc mimo soudní nebo jiné řízení není poskytována. Ač se tak děje specifickými prostředky, které až na výjimky nejsou předmětem právní úpravy směřující k cílenému řešení problému, je nutné je zahrnout do systému právní pomoci znevýhodněným, protože jen tak lze tento systém vnímat v jeho komplexnosti.

Vzhledem k vázanosti převážné části diskutovaných právních institutů na jednotlivá řízení nepřekvapí, že jejich úprava je obsažena v odpovídajících procesních kodexech a v dalších předpisech, které regulují některé dílčí procesní instituty. V civilním procesu, na který bude v dalším výkladu zaměřena pozornost, se jedná o instituty ustanovení zástupce soudem, osvobození od soudních poplatků, a rozhodování o náhradě nákladů řízení. Institutem, který se teoreticky uplatní obecně u všech forem právní pomoci, je určování advokáta Českou advokátní komorou (dále „ČAK“). Jde o institut poměrně kontroverzní, jenž rozhodně zasluhuje bližší rozbor. V oblasti právního poradenství prozatím nedošlo k legislativnímu uznání potřeb znevýhodněných osob. Tudíž neexistuje systémový přístup, právní pomoc v této podobě není znevýhodněnými osobami nárokovatelná. Jelikož stát poskytování právního poradenství osobám v nevýhodě negarantuje, vyvinul se zde zajímavý konglomerát subjektů, které na sebe převzaly tuto úlohu.

Lze tedy předejmout stěžejní znaky českého systému právní pomoci poskytované osobám v nevýhodě. Jako dominantní se uplatní juristický model právní pomoci znevýhodněným. Pro systém je typický důraz na zastupování v řízení a dále pluralita, ba dokonce roztříštěnost právní úpravy, kdy i principiálně stejné právní instituty jsou upraveny zvlášť pro jednotlivé druhy soudnictví a v rámci civilního

procesu je jejich úprava obsažena v různých právních předpisech. Systém zároveň postrádá určitého koordinátora a informační centrum, již by dohlíželi na jeho efektivitu.

1.4 Právní pomoc znevýhodněným v soudním řízení – instituty osvobození od soudních poplatků, rozhodování o nákladech řízení a ustanovení zástupce soudem

Mezi instituty systému právní pomoci znevýhodněným osobám, které nacházejí uplatnění výlučně v rámci soudního řízení, řadíme osvobození od soudních poplatků, rozhodování o nákladech řízení a ustanovení zástupce soudem. Tyto instituty mají povahu nástrojů usnadňujících přístup znevýhodněných osob k soudu a umožňujících soudní ochranu jejich práv. Přísně vzato však osvobození od soudních poplatků a rozhodování o nákladech řízení nelze podřadit pod žádnou z forem právní pomoci. Ustanovení zástupce soudem pak lze charakterizovat jako páteční institut systému právní pomoci znevýhodněným osobám v České republice.

Osvobození od soudních poplatků. Soudní řízení je v České republice zatíženo soudními poplatky, které plní různé funkce. Funkce úhradová se týká fiskálního hlediska – poplatky mají zajistit, aby se ti, kdo mají zájem na úkonu nebo řízení vedeném soudem, podíleli na výdajích justičního systému. Funkce preventivní záleží ve snaze státu bránit justici před přetížením způsobeným nevážnými či šikanózními podáními. Konečně sankční funkce je vyjádřením odpovědnosti strany, která svým protiprávním jednáním zavdala potřebu soudního sporu. Soudní poplatky jsou tradičním a legitimním právním institutem, který byl posvěcen i judikaturou ESLP. Nesmí však být realizován prohibitivně, tj. není přípustné, aby představoval nepřiměřenou překážku soudní ochrany práv.⁷⁴

Ačkoliv soudní poplatek nebude v modelovém řízení představovat z hlediska nákladů řízení nejvyšší položku, může znevýhodněným osobám přesto bránit v uplatnění tvrzených nároků v soudním řízení. Tento problém je zmírňován institutem osvobození od soudního poplatku. Ohledně právní úpravy platí výše uvedená teze o její roztříštěnosti. Tzv. věcné a osobní osvobození od soudního poplatku je upraveno v z. č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích (dále „ZSoP“), kdežto tzv. individuální osvobození od soudního poplatku v procesním kodexu – OSŘ. Věcné osvobození (§ 11

---

⁷⁴ Bližší výklad stran povahy soudních poplatků viz kupř. BAKEŠ, Milan a kol. *Finanční právo*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006. marg. 855 násl.

odst. 1 ZSoP) se týká některých řízení nebo úkonů, jejichž zatížení poplatkovou povinností by bylo kontraproduktivní či nemístné⁷⁵. Osvobození osobní (§ 11 odst. 2 ZSoP) se týká určitých subjektů, z nichž lze příkladmo uvést navrhovatele v řízení o určení výživného, navrhovatele v řízení o náhradu škody na zdraví, cizince ve věcech mezinárodní ochrany atd. Právní úpravu individuálního nebo také soudního osvobození od soudního poplatku nalezneme v ust. § 138 OSŘ. Tento typ osvobození může být soudem přiznán⁷⁶ jen na návrh účastníka řízení, a to buď jako osvobození úplné, nebo částečné. Nerozhodne-li předseda senátu jinak, vztahuje se na celé řízení a má i zpětnou účinnost (poplatky zaplacené před rozhodnutím o osvobození se však nevracejí). Podle ust. § 138 odst. 2 OSŘ může být přiznané osvobození kdykoliv za řízení odejmuto (i se zpětnou účinností), ukáže-li se do pravomocného skončení řízení, že poměry účastníka osvobození neodůvodňují (neodůvodňovaly).

Přiznání individuálního osvobození od soudního poplatku závisí na úvaze soudu, který zkoumá, zda je odůvodňují poměry účastníka. Zároveň nesmí jít o svévolné či zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva. Soud tedy při rozhodování o individuálním osvobození od soudního poplatku provádí means and merit testing. Právní řád blíže nespecifikuje, jaké poměry účastníka se považují za tak tíživé, že budou zakládat vhodnost osvobození od soudních poplatků. Prokázání tíživých poměrů je záležitostí účastníka⁷⁷, za zhodnocení situace a zvážení všech okolností případu nese odpovědnost soud (k prověření tvrzení účastníka ohledně majetkových poměrů může např. provést lustraci veřejných registrů – katastru nemovitostí, registru motorových vozidel, úvěrových registrů). Je zřejmé, že taková úprava umožňuje zohlednění individuálních potřeb každého žadatele. Avšak absence určitého objektivního nastavení

---

⁷⁵ Např. řízení ve věcech opatrovnických, péče soudu o nezletilé, osvojení, povolení uzavřít manželství, sociálního zabezpečení, náhrady škody způsobené při výkonu veřejné moci, způsobilosti k právním úkonům, návrhů na určení lhůty k provedení procesního úkonu.

⁷⁶ Soud o osvobození rozhoduje usnesením, proti kterému je přípustné odvolání.

⁷⁷ Svě poměry účastník řízení dokládá formulářem „Potvrzení o osobních, majetkových a výtěžkových poměrech k žádosti o osvobození od soudních poplatků a ustanovení zástupce“ (tzv. vzor 060 o. s. ř.), jehož schválení bylo oznámeno ve sdělení Ministerstva spravedlnosti ČR č. j. 126/2009-OD-Org ze dne 17. 6. 2009. Soudy tento formulář (příloha č. 8) žadatelům o osvobození od soudního poplatku standardně postupují, přesto jeho použití nepředstavuje *conditio sine qua non*.

podmínek pro přiznání osvobození od soudních poplatků z rozhodnutí soudu s sebou přináší riziko odlišného rozhodování ve stejných nebo obdobných případech.⁷⁸

Vlastní úpravu individuálního osvobození od soudního poplatku obsahuje též z. č. 150/2002 Sb., soudní řád správní (dále „SŘS“). Podle ust. § 36 odst. 3 SŘS může být účastník, který doloží, že nemá dostatečné prostředky (means test), na vlastní žádost usnesením předsedy senátu osvobozen od soudních poplatků. Pokud však soud dospěje k závěru, že návrh zjevně nemůže být úspěšný, žádost o osvobození zamítne (merit test).

Rozhodování o nákladech řízení. Právní úprava placení nákladů řízení obsažená v OSŘ skýtá několik institutů určených k ochraně znevýhodněných účastníků řízení. Některé z nich jsou v úzké souvislosti s osvobozením od soudních poplatků. Tak například účastníku, který splňuje podmínky pro osvobození od soudního poplatku, nelze podle ust. § 141 odst. 1 OSŘ uložit povinnost složit zálohu na náklady důkazu, který navrhl účastník nebo který soud nařídil o skutečnostech jím uvedených nebo v jeho zájmu. Podle ust. § 148 odst. 1 OSŘ nelze takovému účastníkovi ani uložit povinnost nahradit státu náklady řízení, které platil.⁷⁹ Jiné instituty zase souvisejí s ustanovováním zástupce v řízení podle ust. § 30 odst. 1, resp. odst. 2 OSŘ. Účastník řízení, jemuž byl soudem ustanoven zástupce (advokát), nemusí platit hotové výdaje, příp. odměnu zástupce, a to v rozsahu, v jakém byl osvobozen od soudních poplatků (§ 138 odst. 3 OSŘ). Tyto náklady platí stát. Dalším důležitým institutem je moderační právo soudu, které je upraveno v ust. § 150 OSŘ. Jeho podstatou je možnost nepřiznat náhradu nákladů řízení tomu z účastníků, který na ni má právo buď z důvodu svého úspěchu ve věci, nebo zavinění nákladů řízení protistranou. Přímo z dikce § 150 OSŘ vyplývá, že se má jednat o možnost výjimečnou, podmíněnou existencí důvodů hodných zvláštního zřetele. Při jejich posuzování soud přihlédne k osobním, majetkovým, výdělečným a jiným poměrům všech účastníků řízení, k okolnostem, které vedly k soudnímu uplatnění nároku, a také k postoji účastníků v řízení (Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR č. 24/1964).

---

⁷⁸ Blíže k možným řešením kritéria tíživých poměrů účastníka viz MACKOVÁ, Alena. *Právní pomoc advokátů a její dostupnost*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001. s. 172-173.

⁷⁹ Soud v těchto případech nemusí skutečně rozhodnout o osvobození od soudního poplatku. Pokud bude mít v plánu uložit povinnost podle ust. § 141 odst. 1 OSŘ a § 148 odst. 1 OSŘ, musí si předběžně posoudit, zda účastník nespĺňuje podmínky pro osvobození od soudního poplatku.

Ustanovení zástupce soudem. Jak již bylo předesláno, představuje ustanovení zástupce soudem hlavní nástroj zajišťující dostupnost právní pomoci znevýhodněným osobám v rámci soudního řízení. Jde rovněž o nástroj tradiční, který byl mezi jinými součástmi tzv. práva chudých v rámci civilního procesu podrobně upraven z. č. 113/1895 ř. z., civilní řád soudní.

Z ust. § 30 odst. 1 OSŘ můžeme dovodit zákonné předpoklady pro ustanovení zástupce znevýhodněné osoby soudem (nelze zaměňovat se zastoupením na základě rozhodnutí podle ust. § 29 OSŘ, které upravuje ustanovení tzv. opatrovníka pro řízení neboli opatrovníka ad hoc). Aby byl účastník kvalifikován pro ustanovení zástupce, musí v první řadě splňovat zákonné podmínky pro osvobození od soudních poplatků (viz výše). Platí přitom, že se nevyžaduje samotné rozhodnutí soudu o osvobození od soudních poplatků, ani podání žádosti účastníka o osvobození od soudních poplatků – to nakonec nebude praktické v případech osvobození podle ust. § 11 odst. 1 a 2 ZSoP. OSŘ dále předpokládá, aby ustanovení zástupce soudem bylo třeba k ochraně zájmů účastníka. Nejsou stanoveny žádné konkrétnější podmínky, proto bude potřeba ustanovení zástupce k ochraně zájmů účastníka, podobně jako tíživost poměrů účastníka u osvobození od soudních poplatků, předmětem soudní diskrece. Soud vezme v úvahu zejména kritické ekonomické, sociální, rodinné či zdravotní poměry účastníka a bude dbát o dosažení rovnosti zbraní.⁸⁰ Konečně třetí podmínkou je žádost znevýhodněného účastníka o ustanovení zástupce. Žádost lze podat kdykoliv v průběhu řízení. Účastník může o ustanovení zástupce požádat i před zahájením řízení (především za účelem sepsání žaloby nebo návrhu na zahájení řízení), v žádosti však musí přesně vymezit předmět budoucího řízení. Mimořádně důležitá je v této souvislosti speciální poučovací povinnost soudu stanovená v § 30 odst. 1 věta druhá OSŘ.

Soud může zástupcem ustanovit fyzickou osobu způsobilou k právním úkonům. Vyžaduje-li to však ochrana zájmů účastníka nebo je-li žádáno ustanovení zástupce pro řízení, ve kterém je povinné zastoupení advokátem anebo notářem, bude předsedou senátu ustanoven zástupce z řad advokátů (§ 30 odst. 2 OSŘ). Ochrana zájmů účastníka bude vyžadovat ustanovení advokáta jako osoby znalé práva zejména

---

⁸⁰ Viz MACKOVÁ, Alena. *Právní pomoc advokátů a její dostupnost*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001. s. 180.

v komplikovaných kauzách. Pokud jde o povinné zastoupení, uplatňuje se v rámci civilního procesu podle současné právní úpravy toliko v řízení o dovolání s výjimkami uvedenými v ust. § 241 odst. 2 a 3 OSŘ (advokátský proces)⁸¹. Z praktického hlediska budou soudy preferovat ustanovení zástupců z advokátního, výjimečně notářského stavu, neboť jiné fyzické osoby mohou volit vlastně jen z okruhu zaměstnanců soudu. Zatímco ustanovený advokát i notář mají nárok na odměnu za zastupování a náhradu hotových výdajů, jiné fyzické osobě jako ustanovenému zástupci náleží jenom náhrada hotových výdajů. Tyto náklady nese stát.

Žádost o ustanovení zástupce se podává soudu, který vede řízení, pro něž je ustanovení zástupce požadováno. O ustanovení advokáta, resp. notáře pro řízení před dovolacím soudem rozhoduje předseda senátu soudu prvního stupně v rámci úkonů prvoinstančního soudu v dovolacím řízení podle ust. § 241b odst. 2 ve spojení s § 104 odst. 2 OSŘ. Formou rozhodnutí o ustanovení zástupce je usnesení, přičemž proti zamítavému usnesení je přípustné odvolání. Požádal-li účastník řízení o ustanovení zástupce, má podle ustálené judikatury soud o této žádosti rozhodnout předtím, než učiní další úkony v řízení. Pokud tuto žádost pomine a odmítne podání ve věci samé pro jeho nedostatky, postupuje v rozporu se zákonem a zavdává tak vadu řízení, která může mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.⁸² O takovou vadu řízení však nepůjde, jestliže soud v souladu s procesními předpisy odmítl vadné podání účastníka bez toho, aby rozhodl o jeho žádosti o ustanovení zástupce v situaci, kdy ustanovení zástupce nepřipadalo v úvahu z důvodu svévolného nebo zřejmě bezúspěšného uplatňování či bránění práva.⁸³

Ustanovení zástupce soudem v řízení ve správním soudnictví upravuje výslovně ust. § 35 odst. 8 SŘS. Podle tohoto ustanovení může předseda senátu návrhovateli ustanovit zástupce, pokud jsou u něj dány předpoklady pro osvobození od soudních poplatků a je to třeba k ochraně jeho práv. Ustanoveným zástupcem může být i advokát.

---

⁸¹ Je předmětem diskuse mezi teorií a soudní praxí, zda je povinné zastoupení jakýmsi „zhojením“ omezené procesní způsobilosti účastníka v dovolacím řízení, nebo má v tomto řízení povahu zvláštní procesní podmínky.

⁸² Viz usnesení NS ČR sp. zn. 30 Cdo 2629/2006 ze dne 3. června 2008, usnesení NS ČR sp. zn. 30 Cdo 3403/2009 ze dne 9. prosince 2009 aj.

⁸³ Viz usnesení NS ČR sp. zn. 25 Cdo 218/2005 ze dne 19. května 2005.

Z dikce citovaného ustanovení je tedy zřejmé, že ani při splnění podmínek není ustanovení zástupce účastníkem nárokovatelné.

V řízení před Ústavním soudem ČR musejí být fyzické a právnické osoby jako účastníci nebo jako vedlejší účastníci řízení zastoupeny advokátem (§ 30 odst. 1 z. č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu – dále „ZÚS“). Podle ust. § 63 ZÚS se pro řízení před Ústavním soudem použijí přiměřeně ustanovení OSŘ a předpisů vydaných k jeho provedení. Nicméně Ústavní soud ve své rozhodovací praxi odmítl přiměřené použití § 30 OSŘ⁸⁴ a v internetovém průvodci řízením o ústavní stížnosti výslovně uvádí, že stěžovatelům advokáty nepřiděluje, a odkazuje je na ČAK.⁸⁵

I trestní proces disponuje instituty určenými k ochraně práv znevýhodněného obviněného a poškozeného. Podle ust. § 33 odst. 2 věta první z. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád – dále „TŘ“), osvědčil-li obviněný, že nemá dostatek prostředků, aby si hradil náklady obhajoby, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení soudce, že má nárok na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu⁸⁶. Návrh na rozhodnutí o nároku na bezplatnou obhajobu nebo obhajobu za sníženou odměnu jsou oprávněny podat kromě obviněného a jeho obhájce i osoby uvedené v ust. § 37 odst. 1 TŘ⁸⁷. Za podmínek uvedených v ust. § 33 odst. 2 věta druhá TŘ může předseda senátu a v přípravném řízení soudce na návrh státního zástupce rozhodnout o nároku na bezplatnou obhajobu nebo obhajobu za sníženou odměnu i bez návrhu obviněného. Nárok znevýhodněného poškozeného na právní pomoc poskytovanou bezplatně nebo za sníženou odměnu je upraven v ust. § 51a TŘ.

1.5 Česká advokacie a právní pomoc znevýhodněným osobám - určení advokáta Českou advokátní komorou a právní pomoc pro bono publico

Česká advokacie se na poskytování právní pomoci znevýhodněným osobám - kromě případů, kdy je soudem ustanoven jako zástupce advokát (viz předchozí kapitolu) - podílí prostřednictvím institutu určení advokáta ČAK a prostřednictvím

---

⁸⁴ Viz MACKOVÁ, Alena. *Právní pomoc advokátů a její dostupnost*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001. s. 195.

⁸⁵ Viz internetovou prezentaci Ústavního soudu ČR: <<http://www.concourt.cz/clanek/786>>, [2011-05-01].

⁸⁶ Tato možnost se týká znevýhodněných obviněných, pokud jim nebyl obhájce ustanoven podle § 38 násl. TŘ (obviněný nemá obhájce v případě nutné obhajoby dle ust. § 36 a § 36a TŘ).

⁸⁷ Příbuzný obviněného v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner, druh a zúčastněná osoba.

služeb pro bono publico (dále „pro bono“). Jedná se přitom zásadně o nástroje použitelné jak pro procesní, tak mimoprocenční formy právní pomoci. Zásadní rozdíl pak spočívá v tom, že v případě institutu určení advokáta ČAK dochází k jeho určení administrativním rozhodnutím orgánu profesní samosprávy, kdežto právní pomoc pro bono je poskytována advokáty dobrovolně v rámci konceptu tzv. společenské odpovědnosti (Corporate Social Responsibility).

Určení advokáta ČAK. Úprava zvláštního institutu určení advokáta ČAK je obsažena v ust. § 18 z. č. 85/1996 Sb., o advokacii (dále „ZA“). Je zde vyjádřen morální závazek advokátního stavu jako výlučného poskytovatele právní pomoci přispět k zajištění její všeobecné dostupnosti. Právní pomoc však neposkytuje ČAK jako samosprávná stavovská organizace, nýbrž samotný určený advokát.

Konkrétní podmínky pro určení advokáta ČAK jsou stanoveny v § 18 odst. 2 ZA. Prvním předpokladem je, že osoba nesplňuje podmínky pro ustanovení advokáta soudem podle zvláštních právních předpisů⁸⁸ a současně se nemůže domoci poskytnutí právních služeb⁸⁹ podle ZA. Pro takovou osobu zavádí ZA legislativní zkratku „žadatel“. Skutečnost, že se žadatel nemohl domoci právních služeb obvyklým způsobem, se prokazuje prohlášením nejméně dvou advokátů, kteří odmítli právní pomoc poskytnout. Tato podmínka vzbuzuje u části odborné veřejnosti oprávněné pochybnosti. Její důsledné uplatňování znamená vyloučení použitelnosti institutu určení advokáta v naléhavých případech. Kromě časové zátěže, se kterou je na straně žadatele spojeno obstarání prohlášení advokátů a na straně advokátů jejich vystavení, je výrazným negativem daného řešení také určitý zásah do sféry důstojnosti žadatele. Dalším předpokladem pro určení advokáta ČAK je včasný návrh žadatele, který se podává výlučně písemnou formou na stanoveném formuláři „Žádost o určení advokáta podle § 18/2 zák. č. 85/96 Sb. ve znění zákona č. 79/2006 Sb.“ (příloha č. 9). Pokud je v konkrétním případě žadatel znevýhodněnou osobou, může zároveň s podáním návrhu na určení advokáta požádat, aby mu byly právní služby určeným advokátem poskytnuty

---

⁸⁸ Zákon o advokacii příkladmo odkazuje na ust. § 30 odst. 2 OSŘ, § 35 odst. 7 SŘS a § 39 TŘ.

⁸⁹ Definici poskytování právních služeb nalezneme v ust. § 1 odst. 2 ZA. Rozumí se jím zastupování v řízení před soudy a jinými orgány, obhajoba v trestních věcech, udělování právních porad, sepisování listin, zpracovávání právních rozborů a další formy právní pomoci, jsou-li vykonávány soustavně a za úplat. Toto pojetí se tedy zásadně kryje s teoretickým pojetím právní pomoci (viz kapitulu 2.1 II. části diplomové práce). ZA však poskytování právních služeb rozšiřuje ještě o činnost opatrovníka pro řízení ustanoveného podle zvláštních právních předpisů, je-li vykonávána advokátem.

bezplatně nebo za sníženou odměnu (§ 18 odst. 3 ZA). Za tím účelem musí žadatel své znevýhodnění prokázat. Způsob prokazování příjmových a majetkových poměrů žadatele upravilo Ministerstvo spravedlnosti ČR na základě zákonného zmocnění po předchozím vyjádření ČAK vyhláškou č. 275/2006 Sb. Přílohou této vyhlášky je vzor „Prohlášení o příjmových a majetkových poměrech pro určení advokáta Českou advokátní komorou k poskytnutí právních služeb bezplatně nebo za sníženou odměnu podle § 18 odst. 2, 3 a 5 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů“ (příloha č. 10). Návrh i prohlášení se podávají brněnské pobočce ČAK, která vede tzv. určovací agendu s celorepublikovou působností.

V téže věci může být žadateli advokát určen jen jednou. To neplatí v případě, že dříve určený advokát odmítne v této věci poskytnout právní pomoc s odvoláním na důvody uvedené v ust. § 19 ZA. I určený advokát tedy může poskytnutí právní pomoci odmítnout, jsou-li dány důvody dle ust. § 19 ZA nebo jde-li o zjevně bezdůvodné uplatňování nebo bránění práva. O důvodech neposkytnutí právních služeb však musí advokát bez odkladu písemně vyrozumět žadatele i ČAK.

Určení advokáta ČAK je v rámci systému právní pomoci znevýhodněným univerzálním institutem, jelikož se vztahuje na všechny formy právní pomoci. Jinými slovy představuje jedinou právní úpravu právní pomoci poskytované znevýhodněným osobám bez nutné vázanosti na soudní řízení. V rozhodnutí předsedy ČAK o určení advokáta (§ 45 odst. 2 písm. a) ZA) je přesně vymezena věc, v níž je advokát povinen právní služby poskytnout, a rozsah těchto služeb. Institut určení advokáta se však uplatní toliko v případech, kdy je žádána jedna konkrétní právní služba, která nezbytně nutně, resp. povinně vyžaduje zastoupení advokátem.⁹⁰ V praxi dlouhodobě převažují případy určení advokáta pro zastupování v řízení o ústavní stížnosti (v důsledku chybějící úpravy ustanovení advokáta pro toto řízení, resp. vyloučení přiměřené aplikace ust. § 30 OSŘ).

Rozhodnutí o určení advokáta nenahrazuje příkazní smlouvu ani plnou moc, je opatřením administrativní povahy, ke kterému je ČAK zmocněna zákonem.⁹¹ Řízení o určení advokáta ČAK je vedeno podle z. č. 500/2004 Sb., správní řád, přičemž

⁹⁰ Viz internetovou prezentaci ČAK: <<http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=1680>>, [2011-05-05].

⁹¹ Viz JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 1. vyd. Praha: Leges, 2010. s. 241.

použitelnost některých jeho ustanovení je vyloučena ust. § 55 odst. 1 věta druhá ZA. Řízení je jednostupňové, rozhodnutí v něm vydané může být případně napadeno žalobou proti rozhodnutí správního orgánu dle ust. § 65 SŘS⁹². Výhodou institutu určení advokáta ČAK je možnost vybrat advokáta podle požadované specializace, o níž má ČAK alespoň povšechnou informaci. Určení advokáta může být ČAK zrušeno kdykoliv v průběhu poskytování právních služeb, pominou-li důvody, na jejichž základě byl advokát určen. Pokud byl advokát určen k poskytnutí právních služeb bezplatně nebo za sníženou odměnu, je rovněž myslitelné zrušení nebo změna podmínek tohoto určení, a to za předpokladu, že poměry klienta poskytnutí právních služeb bezplatně či za sníženou odměnu neodůvodňují, resp. neodůvodňovaly (§ 18 odst. 5 ZA).

Na základě výše uvedených poznatků nutno určení advokáta ČAK charakterizovat jako poměrně těžkopádný institut systému právní pomoci znevýhodněným, který je použitelný ve výjimečných případech. Jeho realizace vyžaduje splnění mnoha podmínek, přičemž neexistence jednoznačných kritérií zapříčiňuje, že rozhodování ČAK o určení advokáta je pro žadatele nepředvídatelné. Kritiku zaslouží také financování této činnosti. Ačkoli stát přenesl odpovědnost za poskytování právní pomoci znevýhodněným (byť v omezené míře) na ČAK, stavovské organizaci ani jednotlivým určeným advokátům nenabízí žádnou kompenzaci. Advokát určený k bezplatnému poskytnutí právních služeb má v zásadě nárok toliko na jednorázový příspěvek ČAK na úhradu administrativních nákladů, příp. na náhradu některých hotových výdajů. Není tedy nepochopitelná nízká motivace advokátního stavu k poskytování právní pomoci znevýhodněným prostřednictvím tohoto institutu.

Právní pomoc pro bono. Službami pro bono rozumíme bezúplatné právní služby poskytované znevýhodněným na bázi dobrovolnosti⁹³. Jedná se o dar advokáta poskytnutý ve formě služby či práce. Důležitost této činnosti se odráží i v usnesení představenstva ČAK č. 1/1997 Věstníku, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (etický kodex), v němž je stanovena povinnost advokáta podílet se v přiměřeném rozsahu na projektech směřujících

---

⁹² Viz internetovou prezentaci Pro bono aliance: <<http://www.potrebujipravnik.cz/podrobne-informace/pravni-pomoc-a-advokati/urcovani-advokata-cak/>>, [2011-05-06].

⁹³ Od běžného dobrovolnictví (volunteering) se služby pro bono odlišují svojí specifickou povahou vyžadující účast profesionála, v tomto případě osoby s právnickým vzděláním.

k prosazování nebo obhajobě lidských práv a svobod nebo na projektech, jejichž cílem je uskutečňování principů demokratického právního státu, a to i bez nároku na odměnu (čl. 18 odst. 1 a 2). V praxi je časté a účinné poskytování právní pomoci pro bono ve spolupráci se specializovanými nevládními organizacemi, které vyhledávají znevýhodněné klienty.

Zejména v anglosaských zemích je na právní pomoc pro bono kladen velký důraz a angažovanost advokátů v této oblasti je považována za nezbytnost⁹⁴. U větších „law firms“ je vlastní program právní pomoci pro bono vnímán jako důležitá součást korporativní kultury a identity. Jinde vládne naopak zdrženlivější přístup k právní pomoci pro bono, a to v důsledku konsekventního pojmání právní pomoci jako činnosti vykonávané advokáty za úplatu (advokát se nesmí vzdát honoráře v celém rozsahu). Zatímco výhodnost právní pomoci pro bono na straně znevýhodněného je zřejmá, její přínos pro poskytovatele může být několikerý. Může tak být vyjádřeno jeho sociální cítění, může se jednat o formu charitativní činnosti, prostředek k překlenutí rutiny spojené s určitou specializací či prací pro úzký okruh klientů, prostředek profesního rozvoje (především u advokátních koncipientů) nebo konkurenční výhodu.

1.6 Znevýhodněné osoby a právní poradenství

Jak vyplynulo z již podaného výkladu, je právní pomoc znevýhodněným osobám v českém právním řádu až na výjimky koncipována jako právní pomoc v soudním řízení. Zákonodárce ponechává stranou mimoprocesní formy právní pomoci, mezi nimiž zaujímá přední místo právní poradenství. Je přitom nasnadě, že právní poradenství představuje jakousi první pomoc v oblasti práva, umožňuje znevýhodněné osobě zorientovat se, pochopit problém, najít vhodné prostředky k jeho řešení a mnohdy také předejít vzniku sporu, který s sebou samozřejmě přináší další náklady. Na poskytování právního poradenství se podílí množství subjektů, často zaměřených na specifickou

---

⁹⁴ Příslušný výbor stavovské organizace advokátů v USA (Standing Committee on Pro Bono and Public Service of the American Bar Association) ve svém dokumentu ABA Model Rule 6.1 (dostupný z <http://www.americanbar.org/groups/probono_public_service/policy/aba_model_rule_6_1.html>) zdůraznil odpovědnost každého advokáta za poskytování právní pomoci osobám, které za tyto služby nemohou zaplatit. Advokát by se měl snažit poskytnout právní pomoc bez nároku na odměnu v rozsahu 50 hodin ročně. Toto doporučení může být modifikováno stavovskými organizacemi jednotlivých států USA.

problematiku, jež vyžaduje komplexní přístup a s tím související účast dalších odborníků (např. psychologů).

V oblasti právního poradenství poskytovaného osobám v nevýhodě je již tradičně činná česká advokacie. ČAK organizuje v rámci výkonu veřejně prospěšné činnosti (čl. 18 etického kodexu) bezúplatné právní porady v jednotlivých regionech, které koordinují Představenstvem jmenovaní regionální představitelé. Porady mají informativní charakter a jejich cílem je především posoudit nárok žadatele a doporučit mu další postup ve věci. Tomu odpovídá i standardní časová dotace 15 min. určená pro jednoho žadatele. Znevýhodnění žadatele se nevyžaduje a nezkoumá, a tak právní porada ve výše uvedeném omezeném rozsahu může být poskytnuta kterémukoliv zájemci. Konkrétní podoba této služby v jednotlivých regionech pak vyplývá z pokynů regionálních představitelů. Právní poradenství je poskytováno po předchozím objednání⁹⁵ při osobní návštěvě ve stanoveném místě (např. sídla soudů – region Praha, Jižní Morava; sídla městských či krajských úřadů – Jižní Čechy, Západní Čechy), nebo také distančně telefonicky (region Severní Čechy). V některých regionech příslušný regionální představitel přijímá žádosti a následně vyřízením případu pověřuje další advokáty (Střední Morava, Severní Morava).⁹⁶

V souvislosti s ekonomickou a dluhovou krizí posledních let přistoupila k poskytování bezplatného právního poradenství také Exekutorská komora České republiky. Provozuje celkem tři právní poradny (Praha, Brno, Plzeň), jejichž cílem je poskytnout zájemcům (znevýhodnění není podmínkou) krátkou informativní poradu týkající se exekučního řízení. Kromě toho poskytují bezplatné právní poradenství z vlastní iniciativy některé exekutorské úřady⁹⁷.

Dalšími poskytovateli právního poradenství znevýhodněným osobám jsou právní kliniky⁹⁸ a jiné právní poradny studentů právnických fakult. Právní klinikou se rozumí vzdělávací program, který studentům práva umožňuje aplikovat nabyté teoretické znalosti na reálné právní problémy. Tzv. klinické vzdělávání může mít mnoho podob

---

⁹⁵ V současnosti činí čekací doba v regionu Praha 3-4 týdny, v regionu Jižní Morava 3 týdny.

⁹⁶ Pro bližší informace o bezplatném právním poradenství poskytovaném ČAK viz internetovou prezentaci ČAK: <<http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=2617>>, [2011-05-16].

⁹⁷ Viz internetovou prezentaci Exekutorské komory ČR:

<<http://www.ekcr.cz/1/bezplatna-pravni-poradna/29-bezplatna-pravni-poradna?w=>>, [2011-05-16].

⁹⁸ Angl. legal clinics, law school clinics, něm. juristische Kliniken.

(např. praxe u soudů a orgánů veřejné správy, moot courts atd.), avšak nejtýpější je právě poskytování bezplatných právních porad, a to zejména znevýhodněným osobám. Studenti tuto činnost vykonávají pod odborným dohledem pedagogů. Průkopníkem klinického vzdělávání v evropském měřítku je Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, která k jeho podpoře a koordinaci zřídila Centrum pro klinické právní vzdělávání. V rámci olomoucké právní kliniky existuje Studentská právní poradna, v níž studenti analyzují informace poskytnuté klientem, provádějí právní posouzení věci a navrhnou možnosti dalšího postupu.⁹⁹ Studentská právní poradna neposkytuje poradenství v oblasti trestního a obchodního práva ani právní pomoc ve formě zastupování. Jiné právní poradny studentů právnických fakult působí např. při studentských spolcích a nejsou součástí výuky. V diskusi o odpovědnosti právních klinik a jiných právních poraden studentů za případnou škodu způsobenou poskytováním poradenství se přikláním k názoru, že tento problém nemá být zveličován. Jedná se o právní pomoc poskytovanou v omezeném rozsahu a bezplatně (nanejvýše je požadován nízký poplatek jako náhrada režijních nákladů), proto na tuto činnost nelze vztahovat stejné nároky jako na právní pomoc advokátů. Právní porady jsou poskytované zásadně osobám se znevýhodněním, které by se těžko domohly právního poradenství se všemi zárukami vlastními advokacii. Jsem přesvědčen, že poradenství poskytované motivovanými studenty, kteří se vzhledem k rozumnému „nápadu“ věcí mohou dostatečně věnovat přípravě a rešeršní činnosti, navíc pod supervizí pedagogů, resp. spolupracujících advokátů, není nekvalitní.

Patrně nejrozmanitější skupinu poskytovatelů právního poradenství znevýhodněným osobám představují nevládní neziskové organizace, jejichž role v oblasti ochrany práv ekonomicky, sociálně, zdravotně či jinak znevýhodněných jednotlivců i skupin je celosvětově nezastupitelná. Zvláště přínosné je jejich působení v komplikovaných případech, kdy je právní poradenství toliko jednou z forem potřebné pomoci. Často je žádoucí rozšíření služeb poskytovaných znevýhodněným klientům o další formy právní pomoci, zejm. o zastupování v řízení před soudy nebo jinými státními orgány. Tato potřeba je řešena různě, např. zastupováním zaměstnanci

---

⁹⁹ V akademickém roce 2008/2009 absolvovalo jednotlivé předměty právní kliniky 154 studentů, ve Studentské právní poradně bylo řešeno celkem 298 případů. (Zdroj: Statistické údaje právních klinik. Přístupné z <<http://www.pf.upol.cz/menu/struktura-pf/centra/centrum-pro-klinicke-a-pravni-vzdelavani/> /uvodni-stranka/>, [2011-05-18].

nevládních neziskových organizací jako obecnými zmocněnci (s omezením daným ust. § 27 odst. 2 OSŘ) nebo spoluprací s advokáty v rámci právní pomoci pro bono.¹⁰⁰

2. Slovenská republika

2.1 Obecná charakteristika systému právní pomoci znevýhodněným

System právní pomoci znevýhodněným ve Slovenské republice doznal v r. 2006 výrazných změn. Etablovaný systém vybudovaný na základě juristického modelu byl novou právní úpravou doplněn o prvky charakteristické pro přístup sociální, i když samozřejmě nedošlo k prosazení sociálního modelu v jeho absolutní podobě (např. podmínky pro přiznání nároku na právní pomoc znevýhodněným jsou určeny přísně centralisticky a jejich modifikace s ohledem na regionální potřeby není možná). Současný systém tedy lze označit jako dualistický či kombinovaný.

2.2 Osvobození od soudních poplatků, ustanovení zástupce soudem a nabídnutí advokáta Slovenskou advokátskou komorou

Historicky starší právní úprava zakotvuje principiálně stejné právní instituty určené k ochraně práv znevýhodněných osob jako výše popsaná úprava česká. Na ústavní úrovni je právo na právní pomoc garantováno jako základní právo v ust. čl. 47 odst. 2 Ústavy Slovenské republiky zveřejněné pod č. 460/1992 Zb. (dále „Ústava SR“) a jako takové je pod ochranou ústavního soudnictví (čl. 127 odst. 1 Ústavy SR). Úpravu osvobození od soudních poplatků nalezneme v z. č. 71/1992 Zb., o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov (dále „SZSoP“), a to v jeho

---

¹⁰⁰ Právní pomoc obětem trestných činů poskytuje např. Bílý kruh bezpečí o. s. Mimo okruh nevládních neziskových organizací je velmi důležitým poskytovatelem právní pomoci poškozeným Probační a mediační služba zřízena jako organizační složka státu z. č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě. Na pomoc obětem dopravních nehod je zaměřeno České sdružení obětí dopravních nehod o.s., na pomoc obětem domácího násilí DONA linka zřízena občanským sdružením Bílý kruh bezpečí, dále ProFem o. p. s. (zejm. projekt sociálně právního poradenství AdvoCats for Women) nebo ROSA o. s. Právní poradenství seniorům poskytuje ELPIDA o. p. s., dětem a mladistvím Dětské krizové centrum, o. s. nebo Nadace Naše dítě, v oblasti náhradní rodinné péče Sdružení pěstounských rodin o. s. Obětem obchodování s lidmi poskytuje právní pomoc La Strada ČR o. p. s. nebo Arcidiecézní charita Praha v rámci projektu Magdala. Česká asociace pro psychické zdraví o. s. a Kolumbus o. s. poskytují právní služby duševně nemocným a jejich rodinným příslušníkům, a to jednou týdně přímo v areálu Psychiatrické léčebny Bohnice. V oblasti ochrany práv pacientů je činná Liga lidských práv prostřednictvím projektu Férová nemocnice. V případech ohrožení životního prostředí a zdraví zapříčiněného stavební, průmyslovou a jinou činností se mohou dotčené osoby obracet na právní poradnu občanského sdružení Ekologický právní servis. Právní poradenství uprchlíkům a migrantům poskytuje např. Sdružení pro integraci a migraci o. s. a jeho Poradna pro uprchlíky. Výčet pokračuje poradnami pro osoby ve finanční tísní, pro spotřebitele, nájemníky atd. Zajímavým druhem poradenství se zabývá Poradna dostupnosti právní pomoci provozovaná občanským sdružením Pro bono aliance, která zájemce nasměřuje na vhodného poskytovatele právní pomoci.

§ 4 odst. 1 (osvobození věcné) a § 4 odst. 2 (osvobození osobní). Individuální osvobození od soudních poplatků je upraveno v ust. § 138 odst. 1 z. č. 99/1963 Zb., občiansky súdny poriadok (dále „OSP“). Institut ustanovení zástupce soudem (§ 30 OSP) byl pozměněn¹⁰¹ v návaznosti na novou koncepci právní pomoci znevýhodněným tak, že soud může účastníku řízení k ochraně jeho zájmů ustanovit jako zástupce Centrum právnej pomoci anebo advokáta zapsaného do zvláštního seznamu (viz dále). Výše uvedené instituty se na základě odkazu ust. § 264c odst. 1 OSP použijí přiměřeně i pro řízení ve správním soudnictví podle páté části OSP. Podle ust. § 20 odst. 3 z. č. 586/2003 Z. z., o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb., o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov (dále „SZA“) je osoba, která se nemůže domoci poskytnutí právních služeb podle tohoto zákona, oprávněna požádat Slovenskou advokátskou komoru (dále „SAK“), aby jí nabídla vhodného advokáta. I v právním předpisu regulujícím výkon advokacie tedy nacházíme institut obdobný určení advokáta ČAK.

2.3 Poskytování právní pomoci znevýhodněným podle nové právní úpravy

Motivace slovenského zákonodárce k přehodnocení systému právní pomoci znevýhodněným osobám v původní podobě a k přijetí nové zákonné úpravy byla zásadně dvojí. Prvním důvodem bylo zjištění, že systém ve stávající podobě neodpovídá společenské poptávce po právní pomoci osobám v nevýhodě, že jsou jeho instituty použitelné v převážné míře jen v soudním řízení, a tak není dostatečně pokryta potřeba právního poradenství, resp. jiných mimoprocesních forem právní pomoci. Neméně důležitým motivem byla povinnost transponovat směrnici Rady EU č. 2003/8/ES (viz kapitolu 1.1 této části diplomové práce) do právního řádu SR. Ambice napravit nedostatky systému právní pomoci osobám v nevýhodě i dostát závazkům vyplývajícím z komunitárního práva byly v konečném důsledku zhmotněny v z. č. 327/2005 Z. z., o poskytování právnej pomoci osobám v materiálnej núdži a o zmene a doplnení z. č. 586/2003 Z. z., o advokácii a o zmene a doplnení z. č. 455/1991 Zb., o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov (dále „ZPPP“).

---

¹⁰¹ Novelizace byla provedena čl. I bod 1 z. č. 495/2009 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 99/1963 Zb., občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Účelem ZPPP je vytvořit systém poskytování právní pomoci a zajistit její poskytování ve stanoveném rozsahu těm fyzickým osobám, které v důsledku materiální nouze nemohou využívat právní služby k řádnému uplatnění a ochraně svých práv a ve věcech azylu (§ 1). Pojem právní pomoc má pro účely ZPPP modifikovaný význam. Rozumí se jí poskytování právních služeb oprávněné osobě v souvislosti s uplatňováním jejích práv, přičemž tyto služby mohou podle ust. § 4 odst. 1 písm. a) ZPPP spočívat v právním poradenství, pomoci při mimosoudních jednáních, sepisování podání, zastupování v řízení před soudy anebo v úhradě nákladů s tím spojených (demonstrativní výčet). ZPPP upravuje poskytování právní pomoci ve vnitrostátních sporech (§ 6 násl.) a v přeshraničních sporech (§ 16 násl.) Ve vnitrostátních sporech se právní pomoc poskytuje v občanskoprávních, pracovněprávních, rodinných a azylových věcech. V přeshraničních sporech je okruh věcné působnosti zákona zúžen o azylové věci, a rozšířen o věci obchodněprávní. Pokud jde o působnost osobní, i zde nutno rozlišovat mezi vnitrostátními a přeshraničními spory: V prvním případě se právní pomoc poskytuje všem fyzickým osobám, které splňují stanovené podmínky, z právnických osob jen sdružením na ochranu spotřebitele ve věcech ochrany spotřebitele (§ 3 odst. 4 ve spojení s § 5a ZPPP). V azylových věcech je právní pomoc poskytována fyzickým osobám, jsou-li kumulativně splněny podmínky ust. § 24a ZPPP. V přeshraničních sporech pak fyzickým osobám, jež mají bydliště nebo obvyklý pobyt na území členského státu EU s výjimkou Dánského království.

ZPPP se dále věnuje institucionálním otázkám. Zřizuje se jím Centrum právnej pomoci (dále „Centrum“) poskytující právní pomoc prostřednictvím svých zaměstnanců a určených advokátů¹⁰². Má postavení státní rozpočtové organizace a je napojeno na státní rozpočet prostřednictvím rozpočtové kapitoly Ministerstva spravodlivosti SR (dále „MS SR“), které vykonává funkci jeho zřizovatele. Podle ust. § 5 odst. 4 ZPPP je sídlem Centra Bratislava, Centrum však otevřelo celkem 12 kanceláří v jednotlivých

---

¹⁰² Tuto formulaci obsaženou v ust. § 5 odst. 1 ZPPP nelze považovat za příliš vhodnou. Advokát vykonává činnost nezávisle, samostatně a na základě plné moci udělené klientem; to platí i v případě, kdy byl určen k poskytnutí právní pomoci Centrem.

krajích (příloha č. 11) a provozuje rovněž tzv. konzultační pracoviště v některých okresních městech¹⁰³.

Podmínky pro poskytnutí právní pomoci fyzické osobě ve vnitrostátních sporech jsou stanoveny v § 6 odst. 1 ZPPP. V první řadě je rozhodující příjmová a majetková situace žadatele (means test). Vyžaduje se, aby se žadatel nacházel ve stavu materiální nouze, již se rozumí situace, kdy jeho příjem nedosahuje 1,4-násobku sumy životního minima¹⁰⁴ a zároveň si právní služby nemůže opatřit z hodnoty svého majetku. Jaké příjmy jsou relevantní pro posouzení materiální nouze, stanoví § 7 ZPPP. Další podmínky pro poskytnutí právní pomoci mají charakter merit testu. Spor nesmí být zřejmě bezúspěšný¹⁰⁵ a jeho hodnota musí převyšovat hodnotu minimální mzdy¹⁰⁶ - to neplatí pro spory, jejichž hodnota není vyčíslitelná v penězích. Určení konkrétní příjmové hranice přispívá k efektivitě a objektivnosti systému právní pomoci znevýhodněným. Jsou-li přesně definovány podmínky pro vznik nároku, je systém více předvídatelný jak pro osoby v nevýhodě, tak pro poskytovatele právní pomoci znevýhodněným (např. z hlediska plánování nákladů). Cenou za stanovení příjmové hranice však je vyloučení možnosti poskytnout právní pomoc těm znevýhodněným, kteří dosahují příjmů vyšších, byť nepatrně. Na tento nedostatek právní úpravy reagoval zákonodárce novelou ZPPP¹⁰⁷, již umožnil Centru prolomit tvrdost zákona a přiznat nárok na právní pomoc i žadateli s příjmy přesahujícími hranici materiální nouze za podmínky, že je to přiměřené okolnostem požadované právní pomoci (§ 6 odst. 3 ZPPP).

---

¹⁰³ Možnost zřizovat kanceláře mimo sídlo Centra, jakož i další podrobnosti stran organizace a činnosti Centra (např. otázka odpovědnosti za škodu) jsou upraveny statutem Centra, který na základě zmocnění ust. § 5 odst. 3 vydává MS SR. Statut je dostupný z: <<http://www.legalaid.sk/statut>>, [2011-05-23].

¹⁰⁴ Životní minimum je definováno jako společensky uznaná minimální hranice příjmů fyzické osoby, pod níž nastává stav její hmotné nouze. Podle § 2 z. č. 601/2003 Z. z., o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov ve znění opatření Ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny SR č. 300/2010 Z. z., činí životní minimum zletilé fyzické osoby 185,38 EUR (cca 4 540 Kč). Tato částka je upravována v závislosti na růstu příjmové hladiny nebo růstu životních nákladů nízkopříjmových domácností každoročně k 1. červenci. 1,4-násobek životního minima zletilé fyzické osoby představuje 259,53 EUR (cca 6 360 Kč).

¹⁰⁵ Centrum přihlédne zejména k prekluzi a promlčení práva, dále pak ke schopnosti žadatele označit relevantní důkazy k prokázání jeho tvrzení.

¹⁰⁶ Pro rok 2011 byla minimální měsíční mzda stanovena nařízením vlády SR č. 408/2010 Z. z. ve výši 317 EUR (cca 7 770 Kč).

¹⁰⁷ Novelizace provedena z. č. 495/2009 Z. z., kterým sa mení a dopĺňa z. č. 99/1963 Zb., občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov, a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zájemce o poskytnutí právní pomoci může požádat Centrum nebo advokáta zapsaného ve zvláštním seznamu¹⁰⁸ o předběžnou konzultaci v trvání max. jedné hodiny. Konzultace je určena k obeznámení zájemce s podmínkami poskytnutí právní pomoci a k základnímu právnímu poradenství¹⁰⁹.

Řízení o nároku na poskytnutí právní pomoci je upraveno v ust. § 10 ZPPP. Řízení je zahájeno podáním písemné žádosti¹¹⁰ doložené relevantními dokumenty, které prokazují tvrzení uvedená v žádosti. Vzor žádosti o poskytnutí právní pomoci byl stanoven vyhláškou MS SR č. 544/2005 Z. z. ve znění vyhlášky MS SR č. 543/2006 Z. z. (příloha č. 12). Žádost se podává v kanceláři Centra příslušné podle místa trvalého nebo přechodného pobytu žadatele. Na řízení se podle ust. § 25 odst. 1 ZPPP vztahuje subsidiárně obecný předpis upravující správní řízení, tedy z. č. 71/1967 Zb., správný poriadok. Centrum rozhodne o žádosti ve lhůtě 30 dnů od jejího doručení. V rozhodnutí o přiznání nároku na právní pomoc Centrum vymezí věc a rozsah právních služeb a dále určí konkrétní osobu, která právní pomoc poskytne – právníka či mediátora centra, anebo advokáta¹¹¹. Proti rozhodnutí o nároku na právní pomoc není přípustný opravný prostředek, pravomocné rozhodnutí je však možné napadnout žalobou ve správním soudnictví. Pokud u žadatele hrozí nebezpečí zmeškání lhůty, má možnost zároveň s podáním žádosti požádat rovněž o tzv. předběžné poskytnutí právní pomoci. O tom Centrum rozhodne bez zbytečného odkladu. Jelikož rozhodnutí, kterým je žadateli přiznán nárok na poskytnutí právní pomoci, nezakládá zastoupení, musí žadatel uzavřít dohodu o poskytování právní pomoci a udělit plnou moc Centru nebo určenému advokátovi. Za podmínek stanovených v § 14 odst. 1 ZPPP může Centrum rozhodnout o odnětí poskytování právní pomoci.

Konečně ust. § 15 ZPPP upravuje návratnost Centrem vynaložených finančních prostředků. Pokud osoba, již byl přiznán nárok na poskytnutí právní pomoci, splňuje

---

¹⁰⁸ Seznam advokátů poskytujících právní pomoc osobám v materiální nouzi vede SAK jako zvláštní seznam, v němž je zapsáno přibližně 630 advokátů z celkového počtu 4 400.

¹⁰⁹ Za předběžnou konzultaci se vybírá poplatek 4,50 EUR (cca 110 Kč). Poplatek vybíraný Centrem je příjmem státního rozpočtu, poplatek vybíraný advokátem je jeho příjmem. V r. 2010 poskytlo Centrum 2 112 předběžných konzultací.

¹¹⁰ V r. 2010 Centrum přijalo celkem 1 768 žádostí a vydalo 2 100 rozhodnutí, přičemž tyto počty zahrnují také žádosti a rozhodnutí v přeshraničních sporech.

¹¹¹ Blíže k vhodnosti určení zaměstnance, resp. mediátora Centra, a advokáta viz KOLÍKOVÁ, Mária. Slovenský zákon o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi v praxi. In KOPAL, Jiří (ed.). *Právní služby: pro bono a pomoc zajišťovaná státem*. Liga lidských práv, 2008. s. 59.

podmínky pro přiznání náhrady nákladů řízení podle OSP, soud přiznává náhradu nákladů řízení namísto žadateli advokátovi. Centrum přiznává advokátovi po skončení zastupování náhradu nákladů řízení na základě jeho vyčíslení podle vyhlášky MS SR č. 655/2004 Z. z., o odmenách a náhradách advokátů za poskytování právních služeb, to však neplatí v rozsahu, ve kterém byla náhrada nákladů řízení přiznána soudem.

Přeshraniční spory lze rozdělit do dvou kategorií. Jde o spory, ve kterých strana sporu požadující poskytnutí právní pomoci má trvalý nebo přechodný pobyt v SR, a příslušný soud má sídlo v jiném členském státě EU (podrobná úprava je obsažena v ust. § 17 až § 21 ZPPP). Jiným druhem přeshraničních sporů jsou spory, ve kterých má strana sporu žádající o právní pomoc bydliště nebo místo obvyklého pobytu v jiném členském státě, a příslušným soudem je soud slovenský, příp. se jedná o rozhodnutí, které se má v SR vykonat (tyto přeshraniční spory jsou samostatně upraveny v ust. § 22 až § 24 ZPPP). Právní úprava poskytování právní pomoci v přeshraničních sporech vychází z komunitárního práva, proto lze na tomto místě s výhradou určitých rozdílů (kupř. pravomoc Centra k přijímání a rozhodování žádostí o poskytnutí právní pomoci) odkázat na výklad podaný v kapitole 1.1 třetí části této diplomové práce.

Na konec připojíme informaci o rozpočtových nárocích Centra: V r. 2010 Centrum hospodařilo s rozpočtem 1 347 034 EUR (cca 33 mil. Kč), přičemž přibližně polovinu této částky představovaly výdaje na platy celkem 71 zaměstnanců (bez pojistného).¹¹²

3. Spolková republika Německo

3.1 Princip rovnosti a právo na spravedlivý proces

Ve Spolkové republice Německo (dále „SRN“) je právo znevýhodněných osob na právní pomoc na ústavní úrovni dovozováno z obecného principu rovnosti, který je zakotven v ust. čl 3 odst. 1 Základního zákona SRN ze dne 23. května 1949 (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland; BGBl. I S. 1 – dále „GG“). GG sice výslovně nezaručuje právo na spravedlivý proces, to je však uznáváno Spolkovým ústavním soudem se sídlem v Karlsruhe (Bundesverfassungsgericht) jako všeobecně

---

¹¹² Údaje převzaty z dokumentu „Vyhodnotenie plnenia príjmov a čerpanie výdavkov za obdobie od 1. 1. 2010 do 31. 12. 2010“. Přístup z: < [http://www.legalaid.sk/system/files/Rozbor+hospodárenia+ za+rok+2010.pdf](http://www.legalaid.sk/system/files/Rozbor+hospodárenia+za+rok+2010.pdf)>, [2011-05-27].

platné základní právo procesní povahy¹¹³. Tato úvaha vychází ze svobody lidského jednání a práva na rozvoj osobnosti garantovaného čl. 2 odst. 1 GG ve spojení s principem právního a sociálního státu. Ačkoliv má Evropská úmluva (Europäische Menschenrechtskonvention) v SRN z hlediska hierarchie právních norem postavení běžného zákona, přiznává jí Spolkový ústavní soud de facto vyšší právní sílu tím, že vyžaduje konformní výklad ostatních spolkových zákonů (včetně jednotlivých procesních kodexů). Dojde-li k porušení práva na spravedlivý proces podle čl. 6 Evropské úmluvy (viz výklad v kapitole 2.3 druhé části diplomové práce), musejí být v souladu s jejím čl. 13 k dispozici účinné právní prostředky nápravy před německými orgány.¹¹⁴

3.2 Právní pomoc znevýhodněným mimo soudní řízení (*Beratungshilfe*)

Pro systém právní pomoci znevýhodněným realizovaný v SRN v civilních věcech je typické přísné rozlišování mezi procesními a mimoprocenými formami právní pomoci. S tím souvisí také samostatná právní úprava právní pomoci znevýhodněným v rámci soudního řízení a mimo toto řízení.

Poskytování právní pomoci znevýhodněným mimo soudní řízení (*Beratungshilfe* – dále „BerH“) je systematicky upraveno v zákoně o právním poradenství a zastupování osob s nízkými příjmy ze dne 18. června 1980 (*Gesetz über Rechtsberatung und Vertretung für Bürger mit geringem Einkommen* – zkráceně *Beratungshilfegesetz*; BGBl. I S. 689 – dále „BerHG“). Kvalifikace pro BerH závisí na splnění tří zákonných podmínek. Prvním předpokladem je, že osoba hledající právní pomoc za ni nemůže zaplatit z důvodu svého osobního nebo ekonomického znevýhodnění. BerHG zde v otázce posouzení poměrů osoby odkazuje na právní úpravu právní pomoci znevýhodněným v rámci řízení (viz dále). Druhou podmínkou je neexistence jiných možností pomoci, jejichž využití by mohlo být po znevýhodněné osobě spravedlivě požadováno. Konečně se nesmí v daném případě jednat o svévolné uplatňování práva. I německý zákonodárce tedy používá při posuzování nároku na poskytnutí BerH means and merit test.

---

¹¹³ V teorii bývá označováno pojmem *Prozessgrundrecht* či *Justizgrundrecht*.

¹¹⁴ Blíže k německému pojetí práva na spravedlivý proces v civilním řízení viz LÜKE, Wolfgang. *Zivilprozessrecht. Erkenntnisverfahren. Zwangsvollstreckung*. 9. vyd. München: C. H. Beck, 2006. marg. 37a a 37b.

BerH se poskytuje ve formě právního poradenství a je-li to potřebné, také ve formě zastupování (zde v obecném, mimoprocením významu), a to ve věcech občanskoprávních včetně záležitostí, které jsou rozhodovány soudy v pracovním soudnictví, dále ve věcech správního práva, ústavního a sociálního práva¹¹⁵. V trestněprávních věcech a věcech přestupků se BerH poskytuje toliko ve formě poradenství. BerH není poskytována v případech, kdy je nutno aplikovat cizí právo a skutkový stav věci nevykazuje žádný vztah k SRN.

Další podmínkou pro poskytnutí BerH je žádost znevýhodněné osoby (§ 1 odst. 1 BerHG), kterou lze podat písemně i ústně. O žádosti rozhoduje obvodní soud (Amtsgericht), který je obecným soudem žadatele¹¹⁶. Pokud soud sezná, že žadatel splňuje podmínky pro poskytnutí BerH, může tuto poskytnout sám za předpokladu, že postačuje okamžitá stručná informace, sepsání jednoduššího podání nebo odkázání na jiné možnosti pomoci. Nelze-li potřebu právní pomoci takto uspokojit, vystaví soud znevýhodněné osobě zvláštní potvrzení, které ji opravňuje k poskytnutí BerH advokátem¹¹⁷ (§ 6 odst. 1 BerHG). Znevýhodněná osoba má podle ust. § 7 BerHG právo obrátit se na advokáta přímo. Žádost o poskytnutí BerH v takovém případě může být soudu podána dodatečně. Poskytovatelem BerH jsou vedle soudu a advokátů také poradny (Beratungsstellen), které jsou zřízeny na základě dohody s příslušnou Zemskou justiční správou (Landesjustizverwaltung)¹¹⁸. V ust. § 12 odst. 1 BerHG je speciálně upraveno poskytování BerH ve spolkových zemích Brémy a Hamburk. Neuplatní se zde BerH poskytovaná advokáty podle BerHG, nýbrž zvláštní veřejné právní poradenství poskytované státními institucemi. Ve spolkové zemi Berlín dokonce oba systémy koexistují a znevýhodněné osobě je dána možnost výběru. Poradci – zaměstnanci

---

¹¹⁵ V nálezu sp. zn. 1 BvR 2310/06 ze dne 14. října 2008 (dostupný z: <http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/rs20081014_1bvr231006.html>, [2011-05-28]) Spolkový ústavní soud judikoval, že ust. § 2 odst. 2 BerHG je neslučitelné s ust. čl. 3 odst. 1 GG, protože neumožňuje poskytnutí BerH také ve věcech daňového práva.

¹¹⁶ Obecný soud osoby se určuje primárně podle místa jejího bydliště (místo, kde je osoba trvale usazena).

¹¹⁷ Povinnost advokáta poskytnout BerH za podmínek stanovených BerHG vyplývá z ust. § 49a odst. 1 spolkového advokátního řádu ze dne 1. srpna 1959 (Bundesrechtsanwaltsordnung; BGBl. I S. 565 – dále „BRAO“). Odmítnout poskytnutí BerH lze jen z důležitého důvodu.

¹¹⁸ Příkladem tohoto typu poskytovatele je poradna zřízená místním dobrovolným sdružením advokátů Freiburger Anwaltverein e. V. K poskytování porad jsou určováni všichni advokáti usazení u Obvodního soudu Freiburg im Breisgau (Bádensko-Württembersko) v abecedním pořadí. BerH se poskytuje v budově soudu dva dny v týdnu v celkovém rozsahu šesti hodin. Pro bližší informace viz internetovou prezentaci <<http://www.freiburger-anwaltverein.de/beratungshilfe.php>>, [2011-05-29].

státních institucí zřízených výše uvedenými městskými státy – jsou vázáni mlčenlivostí ve stejném rozsahu jako advokáti.

Odměna advokáta za poskytnutí BerH je upravena v ust. § 44 zákona o odměně advokátek a advokátů ze dne 5. května 2004 (Gesetz über die Vergütung der Rechtsanwältinnen und Rechtsanwälte – zkráceně Rechtsanwaltsvergütungsgesetz; BGBl. I S. 718, 788 – dále „RVG“), který stanoví, že odměna podle RVG se advokátovi za BerH vyplácí ze zemské pokladny. Odlišně může být upravena odměna za BerH poskytovanou poradnami podle ust. § 3 odst. 1 BerHG. Advokát je oprávněn vybírat poplatek za BerH (Beratungshilfegebühr) přímo od znevýhodněné osoby, a to ve výši 10 EUR (položka č. 2500 sazebníku; cca 245 Kč). Svého nároku na poplatek se však může také vzdát. Podle ust. § 8 BerHG se zakazují dohody o odměně mezi znevýhodněnou osobou a advokátem.

V ust. § 10 BerHG nalezneme úpravu poskytování BerH v přeshraničních sporech podle směrnice Rady č. 2003/8/ES s tím, že tento předpis upravuje jen některé otázky (např. příslušnost soudu), v dalším odkazuje na civilní procesní kodex.

3.3 Právní pomoc znevýhodněným v rámci soudního řízení (Prozesskostenhilfe)

Právní pomoc znevýhodněným v rámci soudního řízení (Prozesskostenhilfe – dále „PKH“) je v judikatuře Spolkového ústavního soudu definována jako soudní sociální pomoc pro chudé strany, která jim zaručuje rovné šance v soudním řízení a brání negativním existenčním dopadům nákladů v řízení vznikajících.¹¹⁹ Taková pomoc je přitom velmi žádoucí, neboť v civilním řízení, v němž jsou využity všechny přípustné prostředky instančního přezkumu, mohou náklady¹²⁰ dosáhnout až 80 % hodnoty předmětu sporu.¹²¹ PKH představuje tradiční právní institut, historicky starší než BerH, který se původně označoval pojmem právo chudých (Armenrecht). Stěžejní právní úprava PKH je logicky obsažena v civilním soudním řádu ze dne 30. ledna 1877

---

¹¹⁹ Viz SCHELLHAMMER, Kurt. *Zivilprozess. Gesetz – Praxis – Fälle*. 12. vyd. Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 2007. marg. 1764.

¹²⁰ Rozeznáváme soudní a mimosoudní náklady řízení. Soudní náklady zahrnují soudní poplatky (Gebühren) a jiné výlohy (Auslagen) – např. náklady důkazů a doručování. Mimosoudní náklady řízení spočívají v nákladech právního zastoupení (Rechtsanwaltskosten) a výlohách stran (Auslagen der Partei) – např. hotové výdaje, ušlý výdělek atd.

¹²¹ Srov. MUSIELAK, Hans-Joachim. *Grundkurs ZPO*. 9. vyd. München: C. H. Beck, 2007. marg. 14.

(Zivilprozessordnung; úplné znění vyhlášeno dne 5. prosince 2005, BGBl. I S. 3202, ber. 2006 I S. 431, 2007 I S. 1781 – dále „ZPO“).

Předpoklady pro poskytnutí PKH jsou stanoveny v ust. § 114 ZPO, přičemž i zde lze konstatovat uplatnění means and merit testu. PKH bude poskytnuta, pokud procesní strana¹²² vzhledem ke svým osobním a ekonomickým poměrům nemůže vůbec nebo pouze částečně vynaložit náklady na vedení procesu, nebo je může vynaložit jen ve splátkách. Procesní strana má předně k zaplacení nákladů řízení využít svůj majetek (v míře, kterou lze spravedlivě požadovat) a své příjmy. Je však nutno zdůraznit, že se nevyžaduje využití celého příjmu osoby, nýbrž jen té jeho části, která zbyde po odečtení částek podle ust. § 115 odst. 1 ZPO (kupř. daně, povinné pojistné na sociální zabezpečení a zdravotní či úrazové pojištění, výdaje účelně vynaložené v souvislosti s obstaráním vlastního příjmu, přiměřené výdaje na bydlení a topení atd.). Takto zjištěný a upravený měsíční příjem znevýhodněné osoby pak představuje podklad pro rozhodnutí o výši měsíčních splátek, kterými budou náklady řízení (částečně) pokryty. Výše splátek odpovídající konkrétním příjmovým hladinám jsou stanoveny v ust. § 115 odst. 2 ZPO¹²³. Splátek může být nejvíce 48, tzn. splácení probíhá po dobu max. čtyř let¹²⁴. Je tedy zřejmé, že poskytnutí PKH neznamena pro procesní stranu absolutní zbavení povinnosti platit náklady řízení (tak tomu je jen v případě nejkritičtější nouze, kdy využitelný měsíční příjem činí 0-15 EUR, tj. cca do 370 Kč). Taková úprava se jeví jako velmi vhodná z hlediska zabránění zneužívání právní pomoci znevýhodněným osobami, které ve skutečnosti v nevýhodě nejsou.

Další podmínky stanovené zákonem pro kvalifikaci osoby k poskytnutí PKH mají povahu merit testu. Zamýšlené uplatnění nebo obrana práva má mít dostatečnou naději na úspěch (Erfolgsaussicht) a zároveň musí být splněna i negativní podmínka, že se nejedná o svévolné uplatnění nebo obranu práva. Posouzení naděje na úspěch v konkrétní kauze probíhá v rámci řízení o přiznání PKH, není však žádoucí, aby soud

---

¹²² PKH se poskytuje i cizincům a stranám, jež v procesu vystupují v rámci výkonu úřadu (např. insolvenční správci). Právnícké osoby mohou obdržet PKH za podmínky, že nemohou pokrýt náklady řízení a zároveň by upuštění od uplatnění nebo obrany práva bylo v rozporu s obecnými zájmy.

¹²³ Např. při využitelném měsíčním příjmu 100 EUR (cca 2 450 Kč) je výše měsíční splátky stanovena na 30 EUR (cca 735 Kč), při příjmu 250 EUR (cca 6 125 Kč) na 75 EUR (cca 1 840 Kč) a při příjmu 500 EUR (cca 12 250 Kč) činí 175 EUR (cca 4 290 Kč).

¹²⁴ Poskytnutí PKH nepřichází v úvahu, pokud náklady řízení zjevně nepřesáhnou částku odpovídající čtyřem měsíčním splátkám (§ 115 odst. 4 ZPO).

detailně zkoumal skutkový stav a plnil tak účel hlavního řízení, v němž má být teprve o nároku meritorně rozhodnuto. O svévolné uplatňování nebo obranu práva by šlo tehdy, kdy by rozumně se chovající osoba s dostatkem prostředků v zásadě stejném případě od soudního řízení upustila.¹²⁵

PKH lze přiznat jen na žádost, která se podává u soudu příslušného pro meritorní rozhodnutí dané právní věci¹²⁶, resp. u soudu příslušného pro exekuční řízení. K žádosti je nutno přiložit prohlášení o osobních a ekonomických poměrech (Erklärung über die persönlichen und wirtschaftlichen Verhältnisse – příloha č. 13). Řízení o přiznání (povolení) PKH je v podrobnostech upraveno v ust. § 118 ZPO. O přiznání PKH se rozhoduje usnesením (Beschluss), a to vždy jen s účinností pro řízení před soudem, který vydal rozhodnutí o PKH. Probíhá-li řízení o opravném prostředku, rozhoduje o přiznání PKH soud odpovídající vyšší instance. V rozhodnutí, kterým se přiznává PKH, soud určí také počet a výši měsíčních splátek, příp. obnosů, které mají být placeny z majetku znevýhodněného. Přiznání PKH má účinek trvalého nebo dočasného osvobození od placení některých nákladů řízení (soudní poplatek, výlohy znevýhodněné strany, odměna advokáta). Naopak nemá vliv na povinnost znevýhodněného nahradit náklady řízení protistraně, skončí-li řízení jeho neúspěchem. PKH má ovšem i jiný účinek, kterým je ustanovení (Beiordnung) advokáta (§ 121 ZPO). Pokud je v daném řízení zastoupení advokátem povinné (Anwaltsprozess)¹²⁷, advokát bude ustanoven bezvýjimečně. V ostatních případech (Parteiprozess) bude ustanoven na výslovnou žádost znevýhodněné osoby, pokud je to potřebné vzhledem ke skutkové nebo právní složitosti případu, jeho mimořádnému hospodářskému významu pro znevýhodněnou osobu, nebo pokud znevýhodněná strana zjevně není schopna v řízení hájit své zájmy vlastními silami. Kromě toho soud rozhodne v zájmu dosažení rovnosti zbraní o ustanovení advokáta i tehdy, je-li advokátem zastoupena protistrana. Advokáta si znevýhodněná strana může svobodně zvolit z okruhu advokátů usazených u příslušného

---

¹²⁵ Viz MUSIELAK, Hans-Joachim. *Grundkurs ZPO*. 9. vyd. München: C. H. Beck, 2007. marg. 17.

¹²⁶ V německé právní teorii se objevují pochybnosti o správnosti takového řešení. Důvodem kritiky je možná podjatost soudu, který si již v řízení o přiznání PKH musel učinit představu o skutkovém stavu a vyhlídkách znevýhodněné osoby na úspěch ve sporu.

¹²⁷ Zastoupení advokátem se v civilním soudním řízení vyžaduje před zemskými soudy (Landgerichte), vrchními zemskými soudy (Oberlandesgerichte) a Spolkovým soudním dvorem (Bundesgerichtshof). V řízení před obvodními soudy (Amtsgerichte) je zastoupení advokátem nutné v některých rodinných věcech (viz ust. § 78 odst. 2 ZPO). Nezastoupený účastník v těchto případech postrádá tzv. postulační způsobilost a k jeho případnému jednání v řízení se nepřihlíží.

soudu; jiného advokáta jen za podmínky, že tím nedojde k navýšení nákladů. Podobně jako u odpovídajících institutů českého a slovenského procesního práva nenahrazuje rozhodnutí o přiznání PKH mandátní smlouvu mezi znevýhodněnou osobou a advokátem ani procesní plnou moc. Advokát ustanovený v souladu s § 121 ZPO má podle ust. § 48 odst. 1 bod 1. BRAO povinnost zastoupení převzít. O zrušení ustanovení může požádat jen z důležitého důvodu. Ustanovený advokát nesmí od znevýhodněné strany vyžadovat honorář, ten mu je zaplacen ze spolkové, resp. zemské pokladny za podmínek stanovených v § 45 násl. RVG¹²⁸.

PKH v přeshraničních sporech ve smyslu směrnice Rady č. 2003/8/ES je upravena v rámci ZPO, konkrétně řízení o předávání žádostí o právní pomoc v cizím členském státě v jeho § 1077 a řízení o poskytnutí právní pomoci před německými soudy v § 1078.

---

¹²⁸ Uplatní se tabulkové tarify stanovené v § 49 RVG, pro které je oproti běžným odměnám upraveným v § 13 odst. 1 RVG a Příloze č. 2 k RVG typická určitá redukce, zejm. u sporů přesahujících hodnotu 3 000 EUR (cca 73 500 Kč). Kupř. ve sporu s hodnotou 5 000 EUR (cca 122 500 Kč) činí běžná odměna advokáta 301 EUR (cca 7 375 Kč), odměna ustanoveného advokáta placená ze státní nebo zemské pokladny pak 219 EUR (cca 5 365 Kč).

IV. Právní pomoc znevýhodněným osobám v České republice de lege ferenda

Na základě srovnání české právní úpravy právní pomoci osobám v nevýhodě s odpovídající úpravou slovenskou a německou lze konstatovat, že systém právní pomoci znevýhodněným konstituovaný v ČR vykazuje několik zásadních nedostatků. Na některé z nich jsem již poukázal v prvním oddílu předchozí části práce. Ze systematického hlediska se úprava právní pomoci znevýhodněným osobám vyznačuje roztržitostí. Pokud je např. institut ustanovení zástupce soudem upraven v jednotlivých procesních kodexech, nejsou garantovány stejné podmínky pro jeho uplatnění. Instituty systému právní pomoci znevýhodněným jsou převážně vázány na soudní řízení, naopak mimoprocesní formy právní pomoci zůstaly prozatím stranou zájmu zákonodárce. Předmětem kritiky je rovněž skutečnost, že stát, který nese primární odpovědnost za dostupnost právní pomoci, ji částečně přenáší v podobě institutu určení advokáta ČAK na advokátní stav, a to bez náhrady. Systému právní pomoci znevýhodněným se nedostává informačního a řídicího centra, stát tak disponuje jen neúplnými a zprostředkovanými informacemi o společenské poptávce a o skutečně poskytnutém objemu právní pomoci. Za hlavní nedostatek systému však nutno označit neexistenci dostatečně konkrétních objektivních kritérií pro kvalifikaci znevýhodněných osob k obdržení právní pomoci. Rozhodnutí o osvobození účastníka řízení od soudního poplatku i rozhodnutí o ustanovení zástupce soudem tak vychází z posouzení poměrů účastníka konkrétním soudem. Znevýhodněná osoba nemůže předvídat, zda její situace bude uznána za dostatečně tíživou, aby jí právní pomoc znevýhodněným byla poskytnuta.

Výše uvedená slabá místa systému byla identifikována i Ministerstvem spravedlnosti ČR. Již v r. 2003 došlo ve spolupráci s ČAK k vypracování návrhu zákona o zajištění právní pomoci v řízení před soudy a jinými orgány a v přeshraničních sporech v rámci Evropské unie, o hrazení nákladů na právní pomoc státem a o změně některých zákonů (zákon o zajištění právní pomoci). Z názvu návrhu zákona je zřejmé, že byl reakcí na potřebu transpozice směrnice Rady č. 2003/8/ES. V konečném důsledku se v legislativním procesu prosadila právě jen část návrhu, která upravovala

zajištění právní pomoci v přeshraničních sporech v rámci Evropské unie (z. č. 629/2004 Sb.).

K dalšímu pokusu o novou úpravu právní pomoci znevýhodněným došlo v r. 2009¹²⁹, ani v tomto případě však nebyl legislativní proces dovršen. Podobně koncipovaný návrh věcného záměru zákona o zajištění právní pomoci má být vládě předložen na základě Plánu legislativních prací vlády na rok 2011¹³⁰ v červnu 2011. Přípomínkové řízení k věcnému záměru zákona bylo ukončeno dne 25. února 2011. Vypořádání připomínek vzešlých z meziresortního připomínkového řízení je plánováno na den 13. června 2011.

Účelem zákona je „vytvořit systém poskytování právní pomoci a zabezpečit její poskytování v rozsahu, který je dále stanoven tímto zákonem, fyzickým osobám a právnickým osobám, které v důsledku své materiální potřeby nemohou využívat právní služby k tomu, aby mohly řádně uplatnit a ochránit svá práva“.¹³¹ Právní pomoc ve smyslu tohoto zákona má být poskytována na základní úrovni (sepisování jednoduchých listin, poskytování právních porad a konzultací) a rozšířené úrovni (zastupování v řízení před soudy nebo jinými orgány). Na základní úrovni má být právní pomoc poskytována ve všech odvětvích práva, které jsou součástí právního řádu. Zastupování se má týkat všech řízení, která jsou podřaditelná pod ust. čl. 37 odst. 2 Listiny (srov. kapitolu 1.2 třetí části diplomové práce). Poskytovateli právní pomoci znevýhodněným budou subjekty zapsané do zvláštního veřejného registru, který povede Ministerstvo spravedlnosti ČR. Do tohoto registru budou na základě vlastní žádosti zapsáni advokáti, jiné osoby vykonávající specializované právní poradenství (např. notáři, patentoví zástupci, daňoví poradci), dále nevládní neziskové organizace a vysoké školy poskytující vzdělání v magisterském studijním programu právo a právní věda. Před započítím činnosti podle zákona o zajištění právní pomoci budou poskytovatelé povinni uzavřít pojistnou smlouvu pro případ odpovědnosti za škodu

---

¹²⁹ Podle Plánu legislativních prací vlády na rok 2009 (přijat usnesením vlády č. 1582 ze dne 16. prosince 2008) měl být návrh věcného záměru zákona o bezplatné právní pomoci předložen vládě v červnu 2009. Po vypořádání připomínek byl návrh věcného záměru přijat Úřadem vlády ke zpracování (v předkládací zprávě byla navržena změna názvu zákona na zákon o zajištění právní pomoci), k jeho projednání však vzhledem k připravovaným volbám do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR již nedošlo.

¹³⁰ Přijat usnesením vlády č. 69 ze dne 26. ledna 2011.

¹³¹ Návrh věcného záměru zákona o zajištění právní pomoci autorizován v Elektronické knihovně legislativního procesu Úřadu vlády dne 8. února 2011, str. 3.

způsobenou při poskytování právní pomoci, pokud již nejsou pojištěni podle zvláštního zákona (např. advokáti).

Návrh věcného záměru počítá s povinným zapojením advokátních koncipientů a dalších osob, které vykonávají povinnou praxi pro výkon právního povolání (kupř. justiční a právní čekatelé), a to v rozsahu určeném příslušným orgánem profesní samosprávy nebo dozorujícím orgánem, minimálně však v rozsahu 80 hodin za kalendářní rok. Tyto osoby si mohou zvolit registrovaného poskytovatele, u něhož budou právní pomoc poskytovat (justiční čekatelé budou mít možnost výběru zúženou na vysoké školy a nevládní neziskové organizace). Budou tak činit jeho jménem a na jeho odpovědnost.¹³²

Pokud jde o podmínky poskytnutí právní pomoci, jsou stanoveny rozdílně pro její základní a rozšířenou úroveň. V prvním případě postačí doložení nepříznivých poměrů zjednodušeným způsobem. Tím se rozumí např. předložení dokladu o příjmu žadatele za poslední tři měsíce, účetního dokladu či podpůrně čestného prohlášení žadatele. Přiznání rozšířené právní pomoci bude možné na základě žádosti znevýhodněné osoby, o níž má rozhodovat soud nebo jiný orgán, před nímž je vedeno řízení. Při zkoumání kvalifikace osoby pro přiznání právní pomoci se použije means and merit test. Rozšířená právní pomoc bude poskytnuta, pokud žadatel prokáže, že si není schopen opatřit potřebnou právní pomoc na vlastní náklady. Avšak v případě, že půjde o osobu v hmotné nouzi podle zvláštního právního předpisu, osobu, u které byl zjištěn úpadek a zároveň insolvenční soud rozhodl o jeho řešení oddlužením, nebo o žadatele o udělení mezinárodní ochrany, stanoví zákon právní domněnku, že opatření právní pomoci na vlastní náklady osoby není možné. Merit test by měl spočívat v posouzení zjevné bezúspěšnosti sporu (právo se promlčelo, prekludovalo nebo žadatel není schopen označit důkazy k prokázání svých tvrzení).

Dopady nové právní úpravy na státní rozpočet budou závislé na definitivní podobě systému právní pomoci znevýhodněným osobám.

---

¹³² Srov. KOUKAL, Josef. Nemajetné budou místo advokátů zdarma zastupovat koncipienti. *Novinky.cz*. 16. prosince 2010. Přístupné z: <<http://www.novinky.cz/domaci/219810-nemajetne-budou-misto-advokatu-zdarma-zastupovat-koncipienti.html>>, [2011-05-30].

V. Závěr

Na stránkách této diplomové práce jsem čtenáři předložil pojednání o právní pomoci osobám v nevýhodě, a to jak v obecné rovině, tak v rovině konkrétních právních úprav realizovaných ve třech evropských státech s dominantním zaměřením na právní stav v České republice. Byly tak demonstrovány oba přístupy k právní pomoci znevýhodněným osobám – přístup juristický (převažující v České republice a ve Spolkové republice Německo) i přístup sociální (nacházející uplatnění v slovenském dualistickém systému právní pomoci osobám v nevýhodě). Nečinil jsem si přitom nárok na vyčerpání tématu, které by vzhledem k jeho rozmanitosti a mnohým souvislostem bylo nepochybně možné podrobit detailnějšímu zkoumání. Mám však za to, že základní penzum informací bylo podáno a byly také prodiskutovány zásadní problémy týkající se zvoleného tématu.

Možnosti dalšího studia vyplývají rovněž ze zamýšlených legislativních změn, jak byly nastíněny ve čtvrté části práce. Je chvályhodné, že resortní ministerstvo a vláda uznávají nedostatky současné právní úpravy a potřebu nové koncepce právní pomoci znevýhodněným osobám. Konečně by tak mohlo dojít ke stanovení jasnějších pravidel pro poskytování právní pomoci těmto osobám, přičemž by neměla být opomenuta ani právní pomoc ve formě právního poradenství a v jiných mimoprocesních formách. Samozřejmě se budou v této souvislosti probírat i fiskální dopady modifikace systému právní pomoci znevýhodněným. Domnívám se, že případný nový systém má být při zachování funkčnosti a efektivity co nejúspornější a má obsahovat účinné pojistky proti zneužívání právní pomoci. Zároveň se však stát již příliš dlouho a příliš nevěrohodně brání jeho zavedení s odkazem na vysoké náklady spojené se zajištěním právní pomoci znevýhodněným a značné deficity veřejných financí.

V jakém časovém horizontu budou tedy výše zmíněné změny prosazeny a jaká bude výsledná podoba systému právní pomoci znevýhodněným v České republice, zůstává v tuto chvíli otázkou. Nicméně odpověď na ni by měla zajímat každého z nás jako jeho potenciálního klienta.

Seznam pramenů

Literatura

- BAKEŠ, Milan a kol. *Finanční právo*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006.
- BALÍK, Stanislav. Advokátské spory a právo chudých? (Příspěvek k diskusi o ustanovení § 5 o. s. ř.). *Právní praxe*. 1995, č. 7, s. 422-426.
- BALÍK, Stanislav; PIKOVÁ, Petra. Podíl advokátů v Čechách na výkon práva chudých v letech 1869-1914. *Bulletin advokacie*. 1997, č. 10, s. 53-65.
- BĚLOVSKÝ, Petr. *Advokacie a jurisprudence ve starověkém Římě*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005.
- CARSON, Thomas; CERRITO Joann (ed.). *New Catholic Encyclopedia*. Svazek sedmý: Hol-Jub. 2. vyd. Gale, 2003.
- CIHLÁŘOVÁ, Ivana. Národní pro bono fórum – zpráva z konference. *Bulletin advokacie*. 2010, č. 6, s. 4-5.
- ČERMÁK, Karel. Nezávislost advokáta a právní pomoc financovaná státem: Závislost nebo nezávislost. *Bulletin advokacie*. 2002, č. 3, s. 8-11.
- ČEŠKA, Zdeněk a kol. *Občanské právo procesní*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1989.
- FARMER, David Hugh. *The Oxford Dictionary of Saints*. 3. vyd. Oxford: Oxford University Press, 1992.
- GALLIOU, Patrick; JONES, Michael. *Bretonci*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1998.
- GROSSFELD, Bernhard. *Zauber des Rechts*. 1. vyd. Tübingen: Mohr Siebeck, 1999.
- HONUSKOVÁ, Věra (ed.). *Bezplatná právní pomoc v České republice: současný stav a možnosti do budoucna. Pracovní sborník z diskusního a vzdělávacího fóra uskutečněného dne 28. 3. 2006 v Praze*. Public Interest Lawyers Association, 2006.
- HORVÁTH, Edmund; CSANK, Peter. Zákon o poskytování právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi s komentárom. *Poradca*. Žilina, 2006, č. 1, s. 73-111.
- HUBÁLKOVÁ, Eva. *Bulletin advokacie. Stručná rukojeť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech*. Zvláštní číslo, listopad 2008. Praha: Česká advokátní komora.
- JAUERNIG, Othmar. *Zivilprozessrecht. Ein Studienbuch*. 29. vyd. München: C. H. Beck, 2007.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 1. vyd. Praha: Leges, 2010.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákon a trestní řád*. 26. vyd. Praha: Linde, 2008.
- KINCL, Jaromír; SKŘEJPEK, Michal; URFUS, Valentin. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995.
- KLÁN, Theodor; KRISTKOVÁ, Veronika (ed.). *Bulletin Bezplatné právní pomoci*. Tábor: Public Interest Lawyers Association, č. 1-7/2008.
- KLOUZA, Jiří. Výzva advokátům k poskytování bezplatné právní pomoci. *Bulletin advokacie*. 1997, č. 10, s. 47-48.

KNOZ, Tomáš. Svatý Ivo a uzdravující Spravedlnost. In *Nový Mars Moravicus aneb Sborník příspěvků, jež věnovali Prof. Dr. Josefu Váčkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*. 1. vyd. Brno: Matice moravská, 1999.

KOPAL, Jiří (ed.). *Právní služby: pro bono a pomoc zajišťovaná státem*. Liga lidských práv, 2008.

KOUKAL, Josef. Nemajetné budou místo advokátů zdarma zastupovat koncipienti. *Novinky.cz*. 16. prosince 2010.

KRYM, Ladislav. Může určení advokáta Komorou ovlivnit rozhodování soudu o nákladech řízení? *Bulletin advokacie*. 2010, č. 1-2, s. 56-57.

KUČERA, Zdeněk. *Mezinárodní právo soukromé*. 7. vyd. Brno: Doplněk, 2009.

KYNDROVÁ, Dana. Všichni svatí Bretaně. *Země světa*. 2002, č. 6, s. 94-97.

LICHNOVSKÝ, Jakub. Bezplatná právní pomoc v civilních věcech ve Spolkové republice Německo a v České republice (I. část). *Bulletin advokacie*. 2004, č. 7-8, s. 77-87.

LICHNOVSKÝ, Jakub. Bezplatná právní pomoc v civilních věcech ve Spolkové republice Německo a v České republice (dokončení). *Bulletin advokacie*. 2004, č. 9, s. 44-58.

LICHNOVSKÝ, Jakub. Povinnosti advokáta vůči klientovi ve Spolkové republice Německo. *Bulletin advokacie*. 2003, č. 5, s. 86-104.

LÜKE, Wolfgang. *Zivilprozessrecht. Erkenntnisverfahren. Zwangsvollstreckung*. 9. vyd. München: C. H. Beck, 2006.

MACKOVÁ, Alena. Bezplatná právní pomoc v Kanadě a v České republice. *Právní praxe*. 1999, č. 8, s. 521-523.

MACKOVÁ, Alena. Česká advokacie a vstup České republiky do Evropské unie. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. 2004, č. 1-2, s. 157-168.

MACKOVÁ, Alena. *Právní pomoc advokátů a její dostupnost*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001.

MAZÁK, Ján a kol. *Základy občianskeho procesného práva*. 4. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2009.

MUSIELAK, Hans-Joachim. *Grundkurs ZPO*. 9. vyd. München: C. H. Beck, 2007.

NOVOTNÝ, Adolf. *Slovník medzinárodných vzťahov*. 1. vyd. Magnet Press Slovakia, 2004.

PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. 2. díl: Práva a svobody*. 2. vyd. Praha: Linde, 1999.

REBRO, Karol. *Rímske právo súkromné*. 1. vyd. Bratislava: Obzor, 1980.

SCHAUBER, Vera; SCHINDLER, Hanns Michael. *Rok se svatými*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1994.

SHELLHAMMER, Kurt. *Zivilprozess. Gesetz – Praxis – Fälle*. 12. vyd. Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 2007.

STRECK, Michael; RIECK, Annette. *St. Ivo (1247-1303): Schutzpatron der Richter und Anwälte*. 1. vyd. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG, 2007.

- SVOBODA, Pavel. *Úvod do evropského práva*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010.
- ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné*. Svazek první. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2009.
- VOŇKOVÁ, Jiřina. *Vaše právo – první právní pomoc ženám, obětem domácího násilí*. 5. vyd. proFem o. p. s., 2006.
- WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 5. vyd. Praha: Linde, 2008.
- WURSTOVÁ, Jana. K založení Evropské komise pro efektivnost justice (CEPEJ) Rady Evropy. *Bulletin advokacie*. 2003, č. 5, s. 83-85.
- ZOULÍK, František. *Soudy a soudnictví*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995.
- Návrh zákona o zajištění právní pomoci v řízení před soudy a jinými orgány a v přeshraničních sporech v rámci Evropské unie, o hrazení nákladů na právní pomoc státem a o změně některých zákonů (zákon o zajištění právní pomoci), 2003.
- Návrh věcného záměru zákona o zajištění právní pomoci, 2009.
- Návrh věcného záměru zákona o zajištění právní pomoci, 2011.

Internet

- www.americanbar.com (American Bar Association)
- www.bezplatnapravnipomoc.cz (Pro bono aliance, o. s.)
- www.bkb.cz (Bílý kruh bezpečí o. s.)
- www.bundesrecht.juris.de (Bundesministerium der Justiz, Gesetze im Internet)
- www.bundesverfassungsgericht.de (Bundesverfassungsgericht)
- www.cak.cz (Česká advokátní komora)
- www.capz.cz (Česká asociace pro psychické zdraví o. s.)
- www.concourt.cz (Ústavní soud České republiky)
- www.csodn.cz (České sdružení obětí dopravních nehod o. s.)
- www.curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/ (Soudní dvůr Evropské unie)
- www.ditekrize.cz (Dětské krizové centrum, o. s.)
- www.ec.europa.eu/civiljustice/legal_aid/legal_aid_gen_cs.htm (Evropská komise, Evropská soudní síť pro občanské a civilní věci – Právní pomoc)
- www.echr.coe.int/echr/Homepage_En (European Court of Human Rights)
- www.ekcr.cz (Exekutorská komora České republiky)
- www.elpida.cz (ELPIDA o. p. s.)
- www.eps.cz (Ekologický právní servis o. s.)
- www.eur-lex.europa.eu/cs/index.htm (EUR-Lex: Přístup k právu Evropské unie)
- www.europarl.europa.eu/charter/pdf/04473_en.pdf (Evropský parlament – Draft Charter of fundamental Rights of the European Union)

www.ferovanemocnice.cz (Liga lidských práv – Férová nemocnice)
www.freiburger-anwaltverein.de (Freiburger Anwaltverein e. V.)
www.hcch.net (Hague Conference on Private International Law)
www.charita.cz (Charita Česká republika)
www.iure.org (Iuridicum Remedium, o. s.)
www.lastrada.cz (La Strada ČR, o. p. s.)
www.legalaid.sk (Centrum právnej pomoci)
www.nasedite.cz (Nadace Naše dítě)
www.os-kolumbus.org (Kolumbus o. s.)
www.pestouni.cz (Sdružení pěstounských rodin o. s.)
www.pf.upol.cz/menu/struktura-pf/centra/centrum-pro-klinicke-a-pravni-vzdelavani
(Centrum pro klinické a právní vzdělávání Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci)
www.pmscr.cz (Probační a mediační služba)
www.profem.cz (ProFem o. p. s.)
www.radaevropy.cz (Rada Evropy)
www.rosa-os.cz (ROSA o. s.)
www.sak.sk (Slovenská advokátska komora)
www.uni-koeln.de/ew-fak/einr/koekola/infos/23.pdf (Universität zu Köln – Kölner
Universitätsjournal, 2-2004)
www.viaiuris.cz (Bulletin pro právo ve veřejném zájmu ONLINE)
www.vlada.cz (Vláda České republiky)
www.zbierka.sk (Zbierka zákonov Slovenskej republiky)

Prameny práva

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení FMZV č. 209/1992 Sb.), ve znění pozdějších předpisů

Rezoluce Výboru ministrů Rady Evropy č. 8 o právní pomoci a právním poradenství znevýhodněným osobám ze dne 7. března 1978

Listina základních práv Evropské unie

Lisabonská smlouva

Evropská úmluva o předávání žádostí o právní pomoc osobám v nevýhodě (Úmluva č. 92) ze dne 27. ledna 1977 (vyhlášena pod č. 110/2000 Sb. m. s.)

Dodatkový protokol k Evropské úmluvě o předávání žádostí o právní pomoc ze dne 4. října 2001 (vyhlášen pod č. 90/2005 Sb. m. s.)

Úmluva o civilním řízení ze dne 1. března 1954 (publikována pod č. 72/1966 Sb.)

směrnice Rady Evropské unie č. 2003/8/ES ze dne 27. ledna 2003 o zlepšení přístupu ke spravedlnosti v přeshraničních sporech

ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Listina základních práv a svobod (vyhlášena pod č. 2/1993 Sb.)

zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 629/2004 Sb., o zajištění právní pomoci v přeshraničních sporech v rámci Evropské unie, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů

vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 275/2006 Sb., kterou se stanoví způsob zjišťování příjmových a majetkových poměrů žadatele o určení advokáta Českou advokátní komorou k poskytnutí právních služeb bezplatně nebo za sníženou odměnu

vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 279/2006 Sb., kterou se vydávají vzor žádosti o zajištění právní pomoci v přeshraničních sporech v rámci Evropské unie a vzor pro předávání žádosti o zajištění právní pomoci v přeshraničních sporech v rámci Evropské unie

Ústava Slovenské republiky zveřejněná pod č. 460/1992 Zb.

zákon č. 99/1963 Zb., občiansky súdny poriadok, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 71/1967 Zb., správny poriadok, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 71/1992 Zb., o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 586/2003 Z. z., o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb., o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 327/2005 Z. z., o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení z. č. 586/2003 Z. z., o advokácii a o zmene a doplnení z. č. 455/1991 Zb., o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 601/2003 Z. z., o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov ve znění opatření Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR č. 300/2010 Z. z.

nariadenie vlády SR č. 408/2010 Z. z., ktorým sa ustanovuje suma minimálnej mzdy

vyhláška MS SR č. 544/2005 Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z.

vyhláška MS SR č. 655/2004 Z. z., o odmenách a náhradách advokátov za poskytovanie právnych služieb, ve znení pozdějších predpisů

Základní zákon SRN ze dne 23. května 1949 (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland) – BGBl. I S. 1

civilní soudní řád ze dne 30. ledna 1877 (Zivilprozessordnung) – úplné znění vyhlášeno dne 5. prosince 2005, BGBl. I S. 3202, ber. 2006 I S. 431, 2007 I S. 1781

zákon o právním poradenství a zastupování osob s nízkými příjmy ze dne 18. června 1980 (Gesetz über Rechtsberatung und Vertretung für Bürger mit geringem Einkommen) – BGBl. I S. 689

zákon o odměně advokátek a advokátů ze dne 5. května 2004 (Gesetz über die Vergütung der Rechtsanwältinnen und Rechtsanwälte) – BGBl. I S. 718, 788

spolkový advokátní řád ze dne 1. srpna 1959 (Bundesrechtsanwaltsordnung) – BGBl. I S. 565

Název práce v anglickém jazyce:

Legal Aid in the Czech Republic, Slovak Republic and the Federal Republic of Germany – A Comparison.

Klíčová slova v českém jazyce:

**právní pomoc
právo na spravedlivý proces
právo na právní pomoc**

Klíčová slova v anglickém jazyce:

**Legal Aid
Right to a Fair Trial
Right to Legal Aid**